

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia

Studijní obor: informační studia

Jaroslav Machaň

**Internetová cenzura v Bělorusku a v jiných
vybraných postkomunistických zemích**

Internet censorship in Belarus and other selected post-communist
countries

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2013

Vedoucí práce: Ing. Martin Souček, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 5.8. 2013

podpis studenta

Identifikační záznam

MACHAŇ, Jaroslav. *Internetová cenzura v Bělorusku a v jiných vybraných postkomunistických zemích/ Internet censorship in Belorussia and other selected countries*. Praha, 2013-05-08, Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce Ing. Martin Souček, Ph.D.

Abstrakt

Tato diplomová práce si klade za cíl seznámit čtenáře s problematikou cenzury internetu v několika státech východní Evropy, kde je míra cenzury obzvláště palčivá. Je určena především lidem, kteří se chtějí tímto tématem hlouběji zaobírat. Pro ně představuje jakousi vstupní bránu k tomuto fenoménu. Má ukázat jaké technologie a metody se v dnešním světě používají za účelem cenzury internetu a jak jednotlivé analyzované státy k cenzuře přistupují. Práce se dále zabývá postupy při měření stupně nasazené cenzury v omezovaných státech. Rozebírá technické aspekty těchto procesů a jejich fungování, tak aby si i čtenář, který není čistě technicky založen, odnesl co nejvíce pochopených informací a sdělení.

Počet států, které omezují přístup k obsahu celosvětové sítě internet se v současné době neustále zvyšuje a koncové číslo počtu států narůstá. Na základě argumentů, které jsou často považovány za přesvědčivé a silné jako: „zachování kulturních norem a náboženských hodnot“ [MCNAMEE, 2010] či „ochrana dětí před pornografií a zneužíváním“ [MCNAMEE, 2010] implementuje mnoho států rozsáhlé filtrovací technologie za účelem omezit vnímanou nezákonnost, prostupující webem. Mnoho dalších zemí diskutuje uzákonění podobných měřítek a pokračování ve vývoji technologických řešení k podchycení složitých sociologických jevů. V úvodu diplomové práce stručně zmíním různé metody filtrování internetového obsahu – technologie internetové cenzury, dále vlastní limity samotného filtrování a zmíním konkrétní metodologii proměňování stupně internetové cenzury používanou sdružením OpenNet Initiative. Dále pak práce rozebere situaci v konkrétních zemích.

Abstrakt

This thesis aims to familiarize the reader with the issue of Internet censorship in several Eastern European countries, where the level of censorship is especially poignant. It is intended primarily for people who want to study this theme matter more. For them this thesis is a gateway to this phenomenon. It has to show what technologies and methods in today's world are used to censor the Internet and how individual states censor access. The thesis also deals with the procedures for measuring the level of censorship in the restrained deployed States. It discusses the technical aspects of these processes and their functioning so that you, the reader, which is not purely technically based, took the most understood the information and communication.

Number of countries that restrict access to the content of the World Wide Web is currently a constantly increasing and final number of these states is growing. Based on the arguments that are often considered to be a compelling and powerful as "preserving cultural norms and religious values" and "protecting children from pornography and abuse" implements many states have extensive filtering technology in order to reduce the perceived lawlessness pervading website. Many other countries enact similar standards of discussion and further development of technological solutions to grasp complex sociological phenomena. At the beginning of the thesis briefly describe various methods of Internet content filtering - technology internet censorship - also own limits itself filtering mention a specific methodology for measurement of degree of Internet censorship used by the Association OpenNet Initiative. Furthermore, the work breaks down the situation in specific countries.

Klíčová slova

cenzura, internet, omezování, informace, Bělorusko, Kazachstán, Uzbekistán, národní, vláda, technologie

Key words

copyright, internet, control, information, Belarus, Kazakhstan, Uzbekistan, national, government, technology

Obsah

PŘEDMLUVA	8
ÚVOD	9
1 STRATEGIE FILTROVÁNÍ A BLOKACE INTERNETU	11
1.1 TECHNICKÉ BLOKOVÁNÍ.....	11
1.1.1 Zablokování IP adresy	11
1.1.2 Manipulace DNS serverů	11
1.1.3 Použitím proxy k blokování URL adres	12
1.2 ODSTRANĚNÍ VÝSLEDKU VYHLEDÁVÁNÍ	13
1.2.1 Google.cn	13
1.2.2 cn.yahoo.com.....	13
1.2.3 Microsoft corp.....	14
1.3 ZRUŠENÍ.....	15
1.3.1 Ceast and desist (C&D)	15
1.4 BLOKOVÁNÍ POMOCÍ SEBEREGULACE.....	16
1.5 KONTROLNÍ BODY	16
1.5.1 Páteřní síť.....	16
1.5.2 Poskytovatelé připojení k internetu (ISPs – Internet Providers).....	17
1.5.3 Instituce	17
1.5.4 Individuální počítače.....	17
1.6 ZÁKLADNÍ A „VROZENÉ“ CHYBY FILTRACE.....	17
1.6.1 „Podblokování“	17
1.6.2 „Přeblokování“	17
1.7 METODY STUDIE INTERNETOVÉ CENZURY (UVEDENÉ NA PŘÍKLADU OPENNET INITIATIVE)	18
2 BĚLORUSKO	20
2.1 PŘEHLED SITUACE V ZEMI	20
2.2 INTERNET V BĚLORUSKU.....	22
2.3 ANALÝZA VYBRANÝCH PŘÍPADŮ INTERNETOVÉ CENZURY	25
2.4 NARUŠOVÁNÍ UŽIVATELSKÝCH PRÁV	31
2.5 SHRNUTÍ.....	35
3 KAZACHSTÁN	36

3.1	PŘEHLED SITUACE V ZEMI	36
3.2	INTERNET V KAZACHSTÁNU.....	37
3.3	ANALÝZA VYBRANÝCH PŘÍPADŮ INTERNETOVÉ CENZURY	39
3.4	OMEZENÍ Z HLEDISKA OBSAHU	42
3.5	SHRNUTÍ.....	46
4	UZBEKISTÁN	48
4.1	PŘEHLED SITUACE V ZEMI	48
4.2	INTERNET V UZBEKISTÁNU	49
4.3	ANALÝZA VYBRANÝCH PŘÍPADŮ INTERNETOVÉ CENZURY	51
4.4	SHRNUTÍ.....	53
5	SROVNÁNÍ ZKOUMANÝCH ZEMÍ CENTRÁLNÍ ASIE SE SITUACÍ V OSTATNÍCH ZEMÍCH ASIE.....	54
6	ZÁVĚR.....	56
7	SLOVNÍK POUŽITÝCH POJMŮ	58
8	SEZNAM OBRÁZKŮ	61
9	POUŽITÁ LITERATURA.....	62

Předmluva

Diplomovou práci na téma cenzury internetu v Bělorusku a v jiných vybraných postkomunistických zemích jsem si vybral z několika důvodů. Jednak mě tyto státy Centrální Asie odjakživa přitahují svým dobrodružným nádechem a relativní izolací. Téma internetu a jeho cenzury mě vždy fascinovalo a je zajisté dalším důvodem pro volbu tohoto tématu. V neposlední řadě bych případnému čtenáři této práce chtěl alespoň částečně přiblížit situaci v těchto zemích, kde i při u nás naprosto normálním využívání online služeb, hrozí lidem represe ze strany vládních autorit.

Diplomovou práci jsem vypracovával relativně dlouhou dobu. Jeden z důvodů je nedostatek zdrojů v době zadání práce. Za poslední dobu, se ale tento fenomén dostal do popředí lidskoprávních i jiných institucí a počet materiálu výrazně narostl. Jedná se především o online zdroje, elektronické články, příspěvky a analýzy. Při psaní jednotlivých kapitol věnujících se konkrétním zemím, jsem se snažil držet určitou časovou linii vývoje problematiky v dané zemi, která však může na některých místech být zdánlivě narušena, při logickém dovysvětlování dané situace. Drtivá většina zdrojů byla v anglickém jazyce. Část pak v jazyce ruském. Zde jsem požádal o pomoc při překladu textů přátelé a také využíval překladatelský nástroj translate.google.com.

Na úvod práce jsem provedl rozbor technických možností blokace a filtrování internetu tak, aby čtenář získal alespoň rámcové povědomí o technické problematice tohoto fenoménu. Následující kapitoly se věnují analýze situace v daných zemích. Kapitoly jsou vždy uvedeny souhrnem současné situací v zemi. Každá kapitola obsahuje závěr, kde jsem se stručně snažil shrnout nabyté poznatky s problematikou cenzury v dané zemi a jejím vlivu na občanskou společnost. V závěru práce pak stručně porovnávám zjištěný stav zkoumaných zemí se zeměmi asijského kontinentu. Zde nastává malý odklon od zadání práce. V průběhu studia materiálu jsem došel k závěru, že porovnat tři zkoumané státy s ostatními (zbytkem světa) je téma, které by si, vzhledem ke své rozsáhlosti, zasloužilo rozpracovat v samostatné práci. Proto jsem se omezil na asijský kontinent.

Úvod

Technologie cenzury internetu v sobě nese mnoho možností, nejen kvůli technické pestrosti tohoto fenoménu. Jednotlivé státy používají různé strategie na cestě za omezením přístupu k obsahu celosvětové sítě. Může to být technické blokování, které zahrnuje vícero možností jako blokování IP adres, manipulace DNS serverů či používání proxy serverů k blokování URL adres.

Tam kde má stát možnost zasahovat i do soukromých (či v některých případech spíše „pseudosoukromých“) subjektů, jako jsou například poskytovatelé internetového připojení, může jít přímo k věci. Filtrovat výsledky vyhledávání. V nejznámější kauze čínského internetu oběhly svět zprávy o spolupráci s režimem hned tří velkých nadnárodních korporací: Google, Yahoo a Microsoftu.

Ovšem i to jsou poměrně sofistikované metody. V některých státech regulující úřady nepohodlné weby jednoduše zruší. Často lze pozorovat použití metody Cease&Desist.

Další ze způsobů se dotýká přímo psychologického aspektu uživatele internetu. Jelikož každý má vžité určité „browsing habits“, neboli „prohlížecké návyky“ je možné mu vštěpovat nové, a to pomocí několika metod, které mohou být verbální, psané či pouze tušené, kde je využívána atmosféra strachu apod.

Ten kdo internet cenzuruje, tak může činit na několika úrovních – kontrolních bodech. V zemích, kde zasahuje přímo stát se cenzura týká celé páteční sítě rozvádějící internet v zemi. Dále mohou využívat dříve zmiňovaných soukromých subjektů – poskytovatelů internetového připojení, neboli ISPs (Internet Service Providers). Vzhledem k rozsahu státní moci v některých případech, sahá cenzura přímo do institucionálních útrob. V tomto případě může jít o knihovny, internetové kavárny apod. Na úrovni individuálních počítačů je cenzura aplikovatelná pouze přímým zásahem PC.

Fakt, že filtrování a blokace se v široké míře aplikují plošně s sebou nese i dva doprovodné efekty. „Underblocking“ a „Overblocking“ (pod a přeblokování). V jednom případě jde o efekt nemožnosti zablokovat veškerý zamýšlený obsah

a v případě druhém o skutečnost, že díky plošnému nasazení se zablokuje i to, co původně předmětem cenzury být nemělo.

1 Strategie filtrování a blokace internetu

Internetová cenzura a omezování publikovaného obsahu, mohou být praktikovány množstvím různých strategií, které nyní nastíníme. Níže uvedené metody jsou již koncovým nasazením různých technologických řešení.

1.1 *Technické blokování*

Tyto metody jsou používány k zablokování konkrétních webových stránek, domén či IP adres. Jsou často nasazovány tam, kde přímá jurisdikce či kontrola nad webovými stránkami jsou za hranicemi kompetencí místních právních autorit. Blokování klíčových slov zamezí přístupu na stránky, tam kde je využíváno indexování těchto termů obsažených v URL. Dále blokace celých seznamů termů nacházejících se na blacklistech (seznamech zakázaných klíčových slov, webových stránek apod.) . Tyto metody patří mezi pokročilejší a počet států nasazujících je do provozu rychle narůstá. Filtrace založená na dynamické obsahové analýze „dynamic content analysis“ (spočívá v efektivním čtení obsahu požadované webové stránky), ač teoreticky implementovatelná, nebyla dosud zjištěna.

Existují tři běžně používané metody zablokování přístupu k internetovým stránkám:

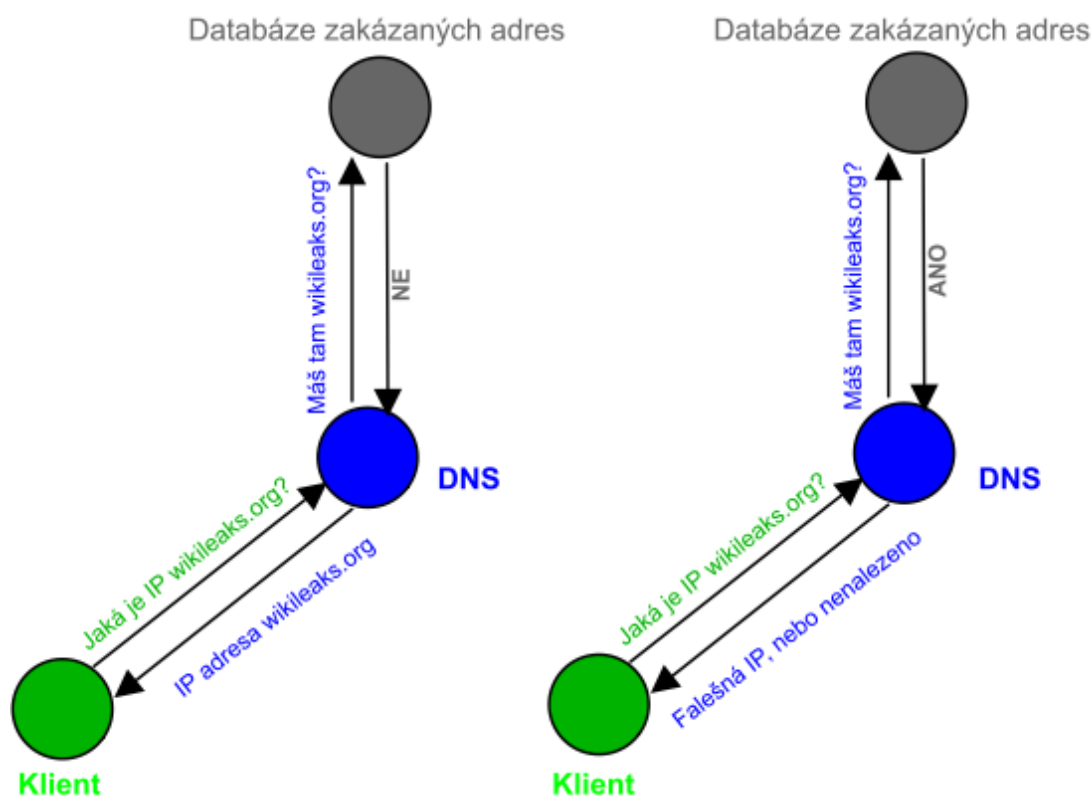
1.1.1 **Zablokování IP adresy**

Neboli také „Packet dropping systems“. Funguje na velice jednoduché bázi. Vytvoří se seznam IP adres webových stránek, které mají být blokovány. Pakety určené těmto IP adresám jsou vyřazeny, a proto nemůže nastat spojení se serverem. Vyřazovací mechanismus umí rozlišit druh IP přenosu. Například může vyřadit z provozu pouze pakety protokolu http (komunikující na portu tcp/80) a emailovou, či IM (icq, miranda) komunikaci tak nepoškodit.

1.1.2 **Manipulace DNS serverů**

Tento způsob funguje na bázi kontroly požadavků, které na DNS server směřují. V moment, kdy DNS server přijme dotaz na uživatelem požadovanou adresu

a ta se bude shodovat s adresou uvedenou na blacklistu, provede DNS akci. Tady má na výběr z několika možností. Například uživatele pouze navede na stránku s vysvětlujícím textem. Nebo bude reagovat způsobem, že požadovaná stránka neexistuje. V horším případě nasměruje uživatele na web kontrolního orgánu a uživatel se tak stává „sebenahlašující se“ obětí. „V případě, že poskytovatel provádí cenzuru na úrovni DNS, server se nejprve podívá do blacklistu, zda se na něm wikileaks.org vyskytuje. Když ano, pak pošle falešnou odpověď.“ [ŠATKA, 2010].

Obrázek 1 – Manipulace DNS serverů – zdroj technet.cz

Tato metoda je poměrně efektivní a nenáročná na implementaci. Její nevýhody spočívají ve skutečnosti, že její pomocí lze blokovat jen celé domény (ne pouze konkrétní obsah webové stránky) a jen lehce zkušenější uživatel tento filtr překoná. V nastavení síťového adaptéru jen změní DNS server.

1.1.3 Použitím proxy k blokování URL adres

Proxy server umožňuje blokovat přístup k webovým stránkám a souborům, dle zvoleného filtru. Filtrování je možné dle URL, klíčových slov a typu souboru.

1.2 Odstranění výsledku vyhledávání

V některých případech společnosti poskytující vyhledávací služby spolupracují s místními vládami (aféry google.com, yahoo.com v Číně apod.). To má za následek vynechávání ilegálních či nežádoucích webových stránek ve výsledku vyhledávání. Tato strategie činí dohledání hledaného cíle obtížnější, než jeho přímé zablokování.

1.2.1 Google.cn

V roce 2002 čínská vláda dočasně zablokovala google.cn. A to tak, že bez použití proxy serveru či jiné okliky byl naprosto nedostupný. Uživatelé, kteří zadali google.cn byli automaticky přesměrováni na čínské vyhledávače. Nedlouho nato google vydal prohlášení, že spolupracuje s čínskou stranou na obnově přístupu. Zablokování bylo po dvou týdnech zrušeno. V roce 2004, organizace OpenNet shledala google.cn přístupný čínským občanům, avšak s omezením některých funkcí. Příkladem pasivní cenzury může být obecně známý fakt o blokování vyhledávání za pomoci „vykřičených“ klíčových slov jako například „Tiananmen massacre“. Toto filtrování bylo (a nejspíš stále je) provozováno ze strany čínské vlády a čínských internetových providerů, ne tedy přímo ze strany google. Avšak google dovoluje nezobrazování „error hlášek“ či jiných fakticky informujících linků o skutečnosti, že vyhledávání bylo cenzurováno.

Příklady cenzurovaných klíčových slov v Číně (nejen ve vyhledávači google.cn): „democracy“; „human rights“; „dictatorship“; „despotism“; „anti-communist“; „oppression“; „red terror“

1.2.2 cn.yahoo.com

Yahoo byl prvním velkým hráčem na internetovém trhu, který vstoupil na čínskou půdu a spustil vyhledávač funkční v čínském jazyce. Centrálu založil v Pekingu v roce 1999. V srpnu 2002 podepisuje Yahoo závazek „sebe-disciplíny“ v rámci čínského trhu, iniciován Společností pro Internet v Číně. Ředitel Human Right Watch (nevládní organizace vedoucí výzkum lidských práv a prosazující lidská práva) Kenneth Roth komentoval tento krok, kterým šel Yahoo na ruku čínské vládě, jako přechod od informační brány k informační mříži. Další reakcí ze strany organizací pro lidská práva bylo upozorňování na fakt, že s ohledem na čínský právní

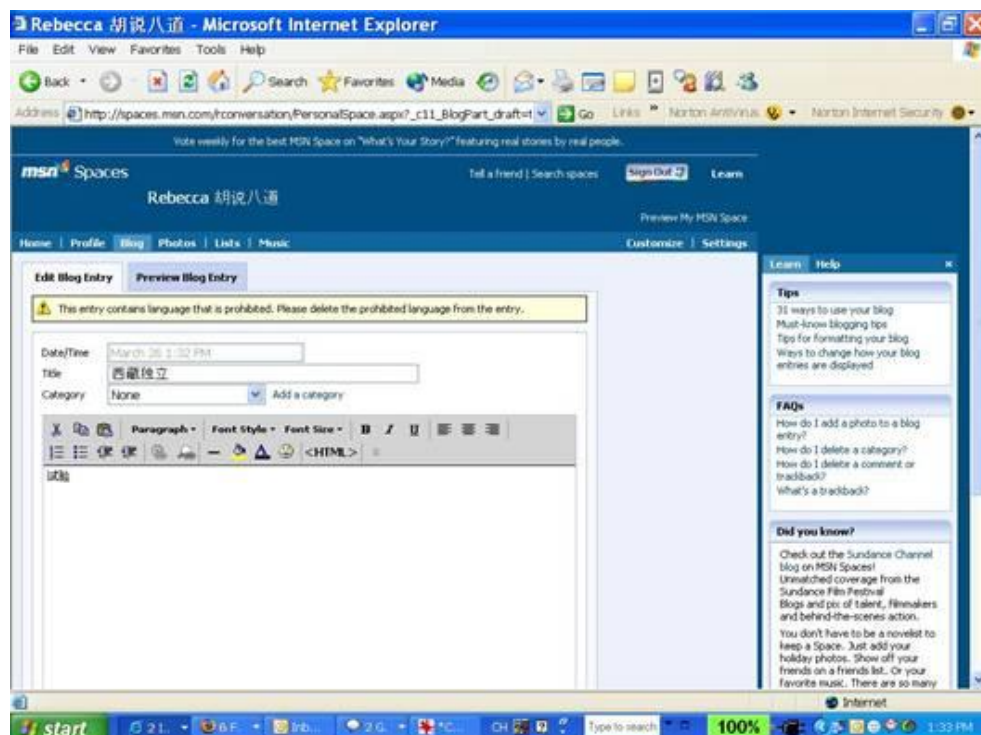
system, Yahoo takový dokument podepsat nemuselo. Gren Wrenn ze společnosti Yahoo oponoval vyjádřením, kde uvedl, že omezení uvedená v dokumentu s sebou nenesou o nic větší povinnost cenzury, než je zakotvená v čínském právním řádu.

Jako ostatní internetové vyhledávače v Číně, tak i Yahoo udržuje databázi tisíců klíčových slov, frází a webových adres, které nejsou uváděny ve výsledcích hledání.

1.2.3 Microsoft corp.

„Odstranili jsme malý počet URL adres z výsledků vyhledávání v rámci MSN China search (MSN je defaultní Microsoft vyhledávač), tak abychom vynechali neadekvátní obsah, tak jak je chápán místní praxí, právem a regulací. V případě, že bylo hledání filtrováno, poskytujeme odkaz s takovou informací, ale neblokujeme celé dotazy.“ [CANNICI, 2010].

Vlastní verzi vyhledávače MSN spustil Microsoft v Číně po joint venture spojení mezi MSN a Shanghai Alliance Investment Ltd. za účelem vytvoření MSN China v roce 2005. Necelý měsíc po spuštění této služby začal Microsoft čelit kritice tisku a blogerů, (čínských i západních) kvůli cenzuře slov jako „demokracie“ a „svoboda“ v titulcích jejich čínských blogů. Následné testování o několik měsíců později prokázalo, že filtrace se rozšířila ze slov v názvech celých blogů na slova v názvech individuálních vnořených blogů. Na následujícím obrázku lze vidět reakci vyhledávače na vložení fráze „Tibet Independence“ > „This entry contains language that is prohibited. Please delete the prohibited language from the entry“.

Obrázek 2 – Tibet Independence – zdroj google.com

1.3 Zrušení

V zemích, kde mají regulující úřady a jurisdikce ničím nerušený přístup k veškerému obsahu místního webu je nejjednodušším řešením příkaz na odstranění webových stránek s nežádoucím či ilegálním obsahem. V několika zemích nemají cenzori v mnoha případech ani moc práce. Stačí, když si lidé publikující nežádoucí obsah online, sami mezi sebou vymění zprávy (ceast and desist) o tom, že v případě jejich odhalení budou následovat další právní kroky - to je donutí k tomu, že sami svůj web stáhnou. Tam kde authority mají kontrolu nad správou DNS serverů, mohou úředníci zrušit registraci domény, která hostuje zakázaný obsah. Učiní tak doménu neviditelnou pro další uživatele, kteří by ji hledali.

1.3.1 Ceast and desist (C&D)

Je vžitě označení pro právní oznámení, které instruuje osobu, skupinu či organizaci, aby přerušila svou činnost, která je považována za škodlivou ve vztahu k jiné osobě, skupině či organizaci. „Cease and Desist“ znamená doslova „STOP“.

Obecně je tento akt posílán právní autoritou (censorským/regulujícím úřadem ve výše uvedeném případě).

„Mnoho vládních administrativ používá tohoto nástroje v případě, že veškerá předchozí snaha omezit se minula účinkem“. [Wikipedia – Ceast and desist].

1.4 *Blokování pomocí seberegulace*

Další jednoduchou a efektivní strategií, pomocí které lze dosáhnout omezení vystavování nechtěného obsahu online, je podpora „sebe-cenzury“. A to v obou formách online činností: tzv. „browsing habits“, neboli uživatelských návyků při procházení webu a vybírání obsahu, který chce uživatel nahrát online. Toto se děje nejčastěji formou hrozby právního postihu, podporou určitých sociálních norem či formou neoficiálního zastrašování. Zadržení a uvěznění ve vztahu k internetové „kriminalitě“ byly a jsou často používány k vyvození dodržování nastavených norem týkajících se internetové politiky jednotlivých zemí. V některých případech nejsou omezení šířena ani písemnou ani verbální formou. Vnímání faktu, že vláda monitoruje a neustále dozoruje internetovou aktivitu, jakkoli pečlivě toto činí, poskytuje další dostatečný podnět, aby se uživatel vyhnul nahrávání sporných materiálů a prohlížení zakázaných stránek, anebo vykazoval jakoukoli jinou online činnost, kterou by na sebe mohl strhnout nechtěnou pozornost.

1.5 *Kontrolní body*

Nasazení internetové cenzury se může objevit ve všech čtyřech níže uvedených síťových uzlech.

1.5.1 *Páteřní síť*

Státem řízená implementace schémat pro kontrolu a filtrování obsahu a konkrétní blokovací technologie mohou být aplikovány přímo na páteřní síť. Tím ovlivní přístup k internetu napříč státem.

1.5.2 Poskytovatelé připojení k internetu (ISPs – Internet Providers)

„Státem pověřené“ filtrování je nejběžněji nasazováno pomocí poskytovatelů internetového připojení. Používá výše zmiňované techniky, a to jak samostatně, tak v různých kombinacích.

1.5.3 Instituce

V nejrůznějších institucích, ať už vládních organizacích, soukromých společnostech, knihovnách, školách či internetových kavárnách lze vystopovat institucionální úroveň internetové cenzury. A to v podobě technické i „sebecenzury“. Běžněji se takových postupů užívá v rámci vnitřních účelů institucí (např. knihoven) s cílem zamezit používání pracovních počítačů k zábavním či rekreačním účelům.

1.5.4 Individuální počítače

Blokace domácích a jednotlivých počítačů lze dosáhnout instalací filtrovacího softwaru, který zamezí možnosti přístupu k určitým stránkám.

1.6 Základní a „vrozené“ chyby filtrace

Technologie internetové filtrace jsou náchylné ke dvěma jednoduchým a „vrozeným“ vadám.

1.6.1 „Podblokování“

Zatímco metody mohou být efektivní při blokování specifického obsahu, jako například jasně specifikovaných webových stránek, stávající technické možnosti nejsou schopny přesně identifikovat a zaměřit konkrétní kategorie obsahu nalezeného na miliónech webových stránek a dalších internetových médiích jako jsou newsy, emailové listy, chaty a IM messaging. „Podblokování“ - underblocking tedy vyjadřuje selhání filtrování, které by mělo vést k zablokování přístupu k veškerému obsahu, jenž je cílem cenzury.

1.6.2 „Přeblokování“

Na druhé straně figuruje termín „přeblokování“ – overblocking, kdy filtrovací technologie často zablokují obsah, který původně neměly v úmyslu blokovat. Mnoho blacklistů je vytvářeno kombinací „ručně“ zadávaných webů a automatického vyhledávání, a tak tyto seznamy často obsahují webové stránky, které byly nesprávně

klasifikovány. Navíc necitlivé metody filtrace jako blokování IP adres mohou zničit rozsáhlé spektrum přijatelných stránek jen proto, že jsou hostovány na identické IP adrese jako stránka se závadným obsahem.

1.7 Metody studie internetové cenzury (uvedené na příkladu OpenNet Initiative)

Měření a popis rychle se rozvíjejícího fenoménu internetové cenzury vzdoruje jednoduché metrice. V ideálním případě by zkoumající organizace ráda věděla, jak internetová cenzura omezuje dostupnost informací, jak ztěžuje přirozený vývoj online komunit a jak brzdí možnost civilního obyvatelstva monitorovat vládní aktivity, které ve výsledku mají dopad nejen na samotné výsledky vládnutí ale i hospodářský růst. Nicméně i kdyby byli zkoumající organizace schopné zachytit a identifikovat všechny webové stránky, které jsou nedostupné díky vládním zásahům, dopad blokování přístupu na konkrétní weby nemůže být zdaleka zřejmý, a to zejména v dnešním „zasítovaném“ světě, kde má informace tendence objevovat se najednou ve více místech a sama sebe šířit. Právě proto organizace OpenNet uvádí, že se vzhledem k složitosti hodnocení internetu vydává „cestou skromnosti“ – identifikovat a zdokumentovat případy cenzury.

V každé zkoumané zemi jsou porovnávány dva seznamy webových stránek. Globální – společný pro všechny země – a místní – pro každou zemi odlišný. Globální seznam zahrnuje mezinárodně významné stránky, které jsou typické svým provokativním, či nevyhovujícím obsahem a jsou v angličtině. Místní seznamy jsou sestavovány individuálně pro každou zemi, tak aby odkryly specifika místního blokování. V zemích, kde byla cenzura vysledována se potom místní seznamy obohacují o ty stránky, které byly nebo měly být blokovány. „Nicméně tyto seznamy samozřejmě nemohou být úplně vyčerpávající.“ [Access Denied, 2010].

V současné době je pro každou testovanou zem navrhován speciální software. Tam kde je to vhodné (a možné) spouští se testy z různých lokací tak, aby zachytily rozdíly v blokování napříč různými internetovými poskytovateli a dále napříč časovými intervaly v řádech dnů a týdnů, kvůli omezení vlivu normálních problémů s internetovým připojením.

Dokončení počáteční testovací fáze – fáze přístupnosti – je prvním krokem v hodnocení organizace OpenNet. Další diagnostika zahrnuje testování, které má

odlišit normální problémy s připojením od těch úmyslně vyvolaných. Existuje množství technických alternativ toho, jak filtrovat obsah internetu a některé z nich je relativně snadné odhalit. Avšak ostatní technologie jsou velmi obtížné k detekci a vyžadují rozsáhlou diagnostiku k odhalení.

Poté co je analýza u konce, výsledky jsou prezentovány formou reportů o jednotlivých zemích a regionech. Dále jsou pak aktualizovány databáze blokových webových stránek na stránkách organizace OpenNet.

2 Bělorusko

Obrázek 3 – Bělorusko [zdroj – Access Denied 2010]

2.1 *Přehled situace v zemi*

Běloruská vláda se posunula k druhé a třetí generaci kontroly internetu tak, aby ovládla národní informační prostor. Kontrola internetu je centralizována v rukou státem řízené společnosti Beltelecom, která spravuje hlavní internetovou bránu v zemi. Regulace je zde rozsáhlá a silně se v ní angažují entity na telekomunikačním a mediálním trhu. Většina uživatelů, kteří působí online, často sahají k technice autocenzury, aby se vyhnuli represím ze strany státu. Politické klima v zemi je represivní a opoziční lídři a nezávislí novináři jsou často stíháni.

Bělorusko, často známé jako poslední diktatura v Evropě, je řízeno autokratickým režimem prezidenta Alexandra Lukašenka. Od roku 1996 nenastala v Minsku žádná dělba moci a Bělorusko pravidelně padá v žebříčku mezinárodní svobody médií na spodní místa. Většina tradičních sdělovacích prostředků je kontrolována vládními úřady, včetně všech odvysílaných zpráv a denního tisku. Přibližně 70% ekonomiky stále zůstává v rukou státu. Vzhledem k této centralizaci je vládní zasahování velmi silné i v sektoru elektronické komunikace [E-Belarus.org, 2011].

V roce 2011 zažil BYnet – pod tímto označením je internetový sektor v Bělorusku znám – dramatické události. Stabilní ekonomická situace v zemi,

rozsáhlé vládní investice v několika posledních letech a relativně dlouhá perioda liberalizace v letech 2008 – 2010, zapříčiněná dialogem s Evropskou Unií, vedly k velikému nárůstu internetové penetrace a jeho vlastního využívání. Mezitím vládní kontrola tlačila na tradiční i nezávislá média k větší online aktivitě. Díky tomu narostl počet nových internetových stránek, mezi nimiž se trvale drží v žebříčku popularity na horních místech ty, které uživatelé považují za kvalitní a populární. V roce 2011 nezávislá média přístupná pomocí webu, přitáhla více uživatelů, než kdy předtím. Rozšíření penetrace internetu vedlo také k silnému růstu počtu Bělorusů aktivních na sociálních sítích [Belapan.com, 2011].

Nicméně politická krize, která následovala opět zmanipulované volby v prosinci roku 2010, vyústující hospodářská krize táhnoucí se rokem 2011, stejně jako události Arabského jara, vedly ke zvýšení strachu vlády z používání internetu a odhodlání zvýšení kontroly nad internetem v zemi. Mezi cíle jejího bezprecedentního zákroku na konci roku 2010 patřily nezávislé sdělovací prostředky, zejména jejich webové stránky a jejich korespondenti. Toto potlačování online aktivistů se dále rozšířilo i na blogery, kteří se zorganizovali na sociálních sítích k řadě masových protestům v létě 2011.

Jako odpověď na tyto protesty, vyzval prezident Lukašenko k přísnější regulaci internetu, což odůvodnil neklidem a nepokojem v zemi, zatímco chválil čínskou restriktivní politiku vůči internetu. V srpnu roku 2011 Lukašenko například uvedl, že přístup k „destruktivním“ internetovým stránkám musí být zablokovan, a že internet musí být regulován napříč všemi vzdělávacími institucemi, aby se vyloučilo jeho použití k jinému účelu než vzdělávání [ULASAW, 2011]. V září roku 2011 generální prokurátor Ryhor Vasilevich volal po ustanovené mezinárodní dohody, která by zavedla internetovou cenzuru. Tento jeho akt naznačoval, že taková dohoda, by mohla být vypracována na úrovni Organizace spojených národů [BUDKEVICH, 2011].

V průběhu roku 2011 byly zavedeny nové změny stanovující finanční sankce za porušování již platných a omezujících internetových regulí. Nezávislé webové stránky a osobní blogy byly na černých listinách a zablokované. Online aktivisté byli pronásledováni, bylo jim vyhrožováno, byli zatýkáni a vězněni. Nicméně další právní omezení a kruté represe nedokázaly zastavit růst a dynamiku běloruského internetu.

2.2 *Internet v Bělorusku*

Relativně silný hospodářský růst země v posledním desetiletí vedl k odpovídajícímu nárůstu používání internetu a mobilních telefonů. Podle mezinárodní telekomunikační unie (ITU), mělo Bělorusko v roce 2011 hodnotu internetové penetrace 40%, což je o 16% více než v roce 2006 [E-Belarus.org, 2012]. Čtyři mobilní operátoři v zemi si mezi sebou dělí více než 10,7 milionů předplatitelů mobilních služeb. Celková penetrace využití mobilních telefonů v roce 2011 pak byla 113% [ARESHKA, 2012]. Všichni čtyři mobilní operátoři nabízejí přístup k internetu a přibližně 4,100 ze 14,600 mobilních vysílačů umožňuje přístup k 3G technologiím a tedy rychlejší používání internetu a stahování multimédií [Tut.by 2012].

I přes ekonomickou a politickou krizi způsobenou nekorektními volbami v zemi v roce 2010, rostlo používání internetu rychle i v roce 2011. Bezprecedentní zásahy proti občanské společnosti, řada veřejných protestů, pokles důvěry občanů ve státní sdělovací prostředky a zhroucení měny, všechny tyto události vedly ke zvýšené poptávce po alternativních zdrojích informací, a to zejména těch dostupných online na internetu. Vzhledem k tomu, že hospodářská krize nezvýšila náklady na pořízení a provozování internetu, mnozí obyvatelé jej začali používat jako hlavní zdroj zpravodajství, zábavy a jako nástroj sociální interakce.

Přibližně 76% uživatelů v Bělorusku přistupuje k internetu denně [IT.tut.by, 2012]. Klíčové rozdělení nespočívá ani tak v rozdílu mezi venkovem a městskou aglomerací, protože asi 70% Bělorusů žije právě v městských oblastech. Přes 38% uživatelů internetu žije v Minsku a regionu Minsk [DOROSHEVICH, 2011]. Dalším významným faktorem užívání internetu je věk. Většina uživatelů internetu v Bělorusku jsou mladí lidé, pouze 7% uživatelů je věku 55 let a starší [DOROSHEVICH, 2011]. Téměř 92% uživatelů přistupuje k internetu z domova a 31,8% na pracovišti. Internetové kavárny jsou nejméně využívanými přístupovými body v zemi. Pouhá 4,3% uživatelů je využívají pravidelně [IT.tut.by, 2012].

V listopadu 2011 uvedlo více než 62% uživatelů, že k internetu přistupují pomocí širokopásmového připojení, zatímco 8,5% uživatelů pomocí dial-up

připojení a 11,3% pomocí mobilních telefonů. Cenové náklady k přístupu pomocí širokopásmové technologie DSL jsou obecně vázány na objem přenesených dat, což odráží cenovou strukturu, kterou Beltelecom – státem vlastněná, monopolní telekomunikační společnost – používá při prodeji pásma na nižší úrovni dalším poskytovatelům datových služeb (ISP). Tato politika prodražuje náročné datové toky, jako například stahování filmů, nebo hudby. Pro běžné pracovní činnosti, jako je například posílání emailů však připojení postačuje. Neomezený přístup k internetu zavedl Beltelecom v roce 2007. Na počátku drahý produkt, se postupem času stává dostupnějším (od \$5 - \$35 za měsíc v závislosti na rychlosti připojení). V roce 2011 zůstává cena nezměněna i přes inflaci a několikerou devalvaci měny.

Rapidní nárůst stupně penetrace internetu zapříčinil také růst aktivity občanů na sociálních sítích. Od listopadu 2010 se počet uživatelů Facebooku zvýšil 2,5krát, dosáhnutím 370,000 aktivních uživatelských účtů v květnu 2012 [SocialBakers, 2012]. V říjnu 2011 dosáhla populární místní sociální síť Vceti.by 315,000 aktivních uživatelů, populární ruská blogovací platforma LiveJournal dosáhla přes 632,000 aktivních uživatelů a ruská sociální síť Odnoklassniki.ru přibližně 1,2 milionu běloruských uživatelů [DOROSHEVICH, 2011]. Ruská sociální síť Vkontakte.ru pokračuje i nadále mezi Bělorusy jako nejpoblárnější, s počtem aktivních uživatelských účtů překračující hranici 2,5 milionu, je třetí nejnavštěvovanější stránkou v zemi [Alexa, 2012]. Bělorusko má dva oficiální jazyky: běloruštinu a ruštinu. Drtivá většina obyvatel však používá v denní komunikaci ruštinu. Výsledek tohoto fenoménu je fakt, že většina online softwaru je v ruštině, i když některý populární software je dostupný i v běloruštině, většinou přeložený za pomoci lokálních nadšenců.

V Bělorusku přirozeně neexistuje žádný nezávislý regulátor, který by dohlížel na místní IT sektor. Tuto funkci drží v rukou Ministerstvo komunikací a informačních technologií. Navíc státní organizace OAC (Presidential Administration's Operational and Analytical Center) má pravomoci dohlížet na sektor telekomunikací, sledovat zahraniční online provoz a spravovat národní doménu .by [Domain registration rules, 2012]. OAC byla založena v roce 2008 jako náhrada za Státní centrum informační bezpečnosti, což byla součást Výboru pro státní bezpečnost (KGB). Mezi další klíčové orgány patří Státní telekomunikační inspekce, Státní kontrolní komise a Generální prokuratura.

Beltelecom a Národní centrum pro Výměnu dat založený vládou v roce 2011, zůstávají jedinými dvěma entitami, které jsou oprávněné nakládat s internetovým připojením a poskytovateli internetového připojení mimo Bělorusko. Plány umožnit mezinárodní připojení i jiným internetovým poskytovatelům v Bělorusku, byly v dubnu roku 2011 pozastaveny poté, co Ministerstvo komunikací uvedlo, že žádné nabídky do soutěže o licence nebyly přijaty [ARESHKA, 2012]. Beltelecom také drží monopol na pevné připojení a internetové připojení uvnitř Běloruska. V červenci 2011 vláda zopakovala, že nemá žádné plány na privatizaci Beltelecomu [ARESHKA, 2011]. Ministerstvo komunikací vydalo 180 licencí na sekundární provozovatele datových služeb, ačkoli v současné době je aktivních poskytovatelů pouze kolem 56. Dceřiná společnost Beltelecomu Belpak, pak zůstává největším poskytovatelem datových služeb v zemi.

Kontroverzní vyhláška č.60 „O opatřeních ke zlepšení v oblasti využívání vnitrostátního segmentu internetu“, která byla přijata 1. února 2010 a vstoupila v platnost dne 1. července 2010, přinesla do běloruské společnosti smíšené pocity. Co se týká regulace, jeden z požadavků opatření je, že všechny právní subjekty, které používají doménu .by, musí využívat hostingu běloruských společností [Mpt.gov.by, 2010]. Toto ustanovení se nevztahuje na internetové stránky patřící jednotlivcům. Nicméně osobní internetová stránka, která je umístěna u národního poskytovatele služeb, včetně poskytovatelů hostingu zdarma, podléhá povinné registraci u poskytovatele. Specializovaní advokáti v oblasti mediálních práv označují toto ustanovení jako prostředek k zajištění větší vládní kontroly internetu [PRUDNIKOVA, 2011]. V prosinci roku 2011 bylo v zóně .by registrováno 44,000 samostatných domén. 17,000 z nich bylo registrováno v roce 2011. Nárůst počtu registrací nebyl zapříčiněn pouze novou vyhláškou, ale také finanční krizí, která registraci učinila čtyřikrát levnější [DOROSHEVICH, 2011].

V listopadu roku 2011 byl do běloruského správního řádu přidán článek 22.12 „Porušení požadavků na využívání národního segmentu internetu“. Nové změny stanovily výši pokut za porušení vyhlášky č. 60. Změny nabyly právní moci dne 6.1. 2012. Právnícká osoba, nebo samostatně podnikající osoba, může být potrestána udělením mírné pokuty za „prodej zboží nebo poskytování služeb“ na území Běloruska za pomoci webových stránek, které nejsou hostovány v Bělorusku. Nicméně OAC, které má na starosti prosazování vyhlášky popřelo [Charter97.org,

2010], že by novou právní normou bránilo běloruským podnikatelům od inzerování a prodávání jejich zboží v zahraničí za pomoci internetových stránek registrovaných mimo Bělorusko, přestože to přesně takto ve vyhlášce stojí [Naviny.by 2012].

Nová pravidla pro regulaci internetu také umožňují pokutování internetových kaváren, které neukládají osobní uživatelská data, čas strávený online a další podrobná uživatelská data. Stejně tak mohou vládní orgány pokutovat soukromé poskytovatele datových služeb za nedodržení těchto pravidel [Belarusian Association of Journalist, 2012]. V současnosti je největší dopad nových změn na majitele internetových kaváren, kteří jsou povinni dotazovat se jejich návštěvníků na osobní údaje před tím, než mohou využít online služeb kavárny. To se samozřejmě návštěvníkům nelíbí, a tak klesá návštěvnost kaváren a některé už musely být zavřeny. Nová pravidla také zvyšují náklady na provoz soukromých poskytovatelů datových připojení, protože jsou nuceni k nákupu monitorovacích a filtrovacích nástrojů a zařízení. Zatímco je tato vyhláška tvrdě kritizována aktivisty v oblasti mediálních práv, nemá příliš veliký vliv na dynamiku růstu běloruského internetu [Charter97.org, 2010].

2.3 Analýza vybraných případů internetové cenzury

Vyhláška č. 60 zavádí jako první svého druhu oficiální mechanismy, kterými jsou poskytovatelé datových služeb povinováni blokovat přístup k zakázaným informacím, jako je pornografie a materiály podněcující násilí, i když podle zákona jsou právní orgány oprávněny zavádět taková opatření pouze ve státních institucích, nebo u jednotlivých uživatelů internetu. V praxi se již však po řadu let snaží internet blokovat a filtrovat, i když Beltelecom vždy tvrdí, že jde o technické problémy na poškozené straně [DOROSHEVICH, 2006]. Úřady pravidelně blokují určité webové stránky během volebních dnů, vybraných státních svátků a během občanských nepokojů.

V červnu roku 2010 Ministerstvo telekomunikace a organizace OAC vydaly nařízení, které požadovalo vytvoření dvou seznamů, katalogizující URL adresy všech webových stránek, které měly být zablokovány. Jeden seznam je otevřený veřejnosti, zatímco druhý je určen pouze poskytovatelům datového připojení [Electroname.com, 2010]. V lednu roku 2012 veřejný seznam neobsahoval žádné adresy a počet adres na uzavřeném seznamu zůstal neznámý [Ministry of Telecommunications, 2012].

Státní telekomunikační inspekce tvrdila, že na černé listině se nachází 35 webových stránek, z nichž většina obsahuje pornografický obsah [Belarusian Association of Journalists, 2011]. Avšak na základě neoficiálních informací od poskytovatelů datového připojení, druhý, neveřejný seznam obsahoval až 60 webových stránek [Electroname.com, 2012] a zahrnoval dvě nejpopulárnější zpravodajské, nezávislé stránky v zemi: Charter97.org a Belaruspartisan.org, dále lidskoprávní stránku Viasna Human Rights Center a populární politický blog nezávislého komentátora Yauhiena Lipkoviche [LUKASHUK, 2011]. Úřad generálního prokurátora skutečně potvrdil, že webové stránky Charter97.org a Belaruspartisan.org jsou skutečně na blacklistu [BUDKEVICH, 2011]. Ministerstvo vnitra a generální prokuratura jsou orgány, které mohou mimo jiné přidávat položky na blacklist. V současnosti je filtrování a blokace údajně uplatňována jen na národní orgány a vzdělávací instituce. Nicméně nezávislé zdroje uvádějí, že od počátku roku 2012 nebyla blokace uplatňována, a že různé opoziční stránky a nezávislé online platformy, včetně těch, které jsou údajně na blacklistu byly přístupné jak na úřadech, tak na státních univerzitách [LAWRENTSYEVA, 2011].

Změny z roku 2011 umožňují uložit pokutu poskytovatelům datových připojení při porušení vyhlášky č. 60, např. pokud zákazníkům umožní přístup na webové stránky, které jsou uvedeny na blacklistu. Obecněji vzato, nestátní poskytovatelé datového připojení jsou ve svých praktikách blokování a filtrování nekonzistentní. Jedni blokují přístup na seznam stránek uvedených na blacklistu bez uživatelské požadavky, což by mělo být dle vyhlášky č.60 nezákonné a druzí naopak blacklist ignorují [PRUDNIKOVA, 2011]. V prosinci roku 2011 Beltelecom selektivně zablokoval určité domény v regionu Vitebks, který nezměnil svůj DNS systém v souladu se státním doporučením. V důsledku tohoto opatření byl v tomto regionu dočasně nedostupný portál Charter97.org a několik dalších webových stránek [Euroradio, 2011].

Navíc přístup k webům Charter97.org, Facebook, Vkontakte a Odnoklassniki je blokován v luxusním hotelu Evropa v Minsku, na základě rozhodnutí orgánu hotelové správy [NIVA, 2011]. V lednu 2012 se mobilní operátor BelCel přiznal, že občas blokoval přístup k opozičním webovým stránkám bez klientova souhlasu [NOSAVA, 2012]. Aby vláda zabránila přístupu k informacím ohledně protestů nazývajících se „Tiché protesty“ v létě 2011 a zabránila organizování dalších

občanských akcí, vymazala pod záminkou šíření spamu 2. července 2011 jednu z největších online komunit na sociální síti Vkontakte, která čítala přes 120,000 uživatelů [Naviny.by, 2011].

Místní skupiny zabývající se mediálním právem uvedly, že nařízení přijatá v průběhu posledních dvou let, odráží alarmující trend směřující k větší kontrole internetu, a že mnohá z přijatých ustanovení zůstávají vágní a nejasná. Například postup umisťování internetových stránek na blacklist je netransparentní. Podle místopředsedy běloruské asociace novinářů Andreye Bastunetse jsou ilegální metody používané bezpečnostními službami pro internet větší hrozbou, než-li zákonná opatření, ale jsou používány souběžně k dalšímu omezování tohoto, jinde svobodného média [PRUDNIKOVA, 2012].

Vláda dále také používá přímý i nepřímý ekonomický tlak k přerušení finančního zabezpečení určitých webových stránek. Série restriktivních změn zákona o Veřejných sdružení a Trestního zákoníku, byla tajně předána v říjnu 2011 a v platnost vstoupila o měsíc později. Velmi důležitá změna přijatá v tomto balíčku říká, že kriminálním činem je i situace, pokud nevládní organizace (NGO) přijme finančních obnos ze zahraničí. A protože drtivá většina online nezávislých médií jsou provozována jako nevládní organizace, nové změny tak představují vážnou hrozbu pro občanskou společnost, včetně svobodných sdělovacích prostředků v Bělorusku [Human Rights Watch, 2011].

Většina nezávislých zpravodajství a informačních webů jsou v ekonomické nevýhodě, protože státní i soukromé společnosti se bojí na ně umisťovat reklamy. Navíc platí nepsané pravidlo, že firmy s návazností na stát, nesmí inzerovat v nezávislých sdělovacích prostředcích, včetně internetových publikací. V důsledku těchto omezení generují i nejoblíbenější nezávislá nebo opoziční webová média, jako Charter97.org, pouze malé a nebo žádné příjmy z reklamy. Vzhledem k tomu, že tento zákaz reklamy v nezávislých médiích existuje pouze ve formě ústního doporučení, nemohou lidskoprávní sdružení a nezávislá média, proti tomuto nařízení efektivně vystupovat [Electroname.com 2012].

Dalším důsledkem státního tlaku je, nejen v Bělorusku, známá autocenzura. Ta se tak stala všudypřítomným fenoménem, jak tradičních tak online médií. Ať už novináři píšící pro klasické noviny, tak jejich kolegové z online médií, rozhlasu

apod., se raději vyhýbají psaní příspěvků, které by mohly být v rozporu s vládními autoritami.

Největší běloruský portál Tut.by odmítl zveřejnit reklamní bannery některých nezávislých a opozičních webových stránek, a zpřísnil kontrolu nad diskuzemi, tím že zaměstnal pracovníky pověřené kontrolou jednotlivých příspěvků před tím, než jsou zveřejněny [DOROSHEVICH, 2009]. V říjnu roku 2011 bylo na webu Tut.by přerušeno online vysílání populárního nezávislého zpěváka Liavona Volskiho. Editor portálu tento incident vysvětlil tím, že náplň zpěvákova vystoupení odporovala vnitřním pravidlům portálu Tut.by. Majitel portálu pak incident vysvětlil tvrzením, že zpěvák byl přerušen v momentě, kdy se začal otevřeně vysmívat státním úředníkům [Svaboda.org, 2011].

Vládní režim se snaží vrátit občanskou důvěru v něj, tím, že zvyšuje svou přítomnost online na síti. Například vytvořením speciálního vládního programu, který byl spuštěn v roce 2010, a měl by podporovat regionální a místní noviny podporou na webových stránkách. Program zahrnuje vývoj webových stránek založených na platformě Wordpress, týdenní školení systému pro správu obsahu, SEO, základy pro stříh audio/video souborů a další technickou podporu pro pracovníky státních médií. Program je realizován pod dohledem ministerstva informací [Charter97.org, 2012].

Ve stejné době se zvyšuje počet lidí, kteří jsou placeni za úmyslné umístování závadných příspěvků na nezávislé zpravodajské portály, blogy občanských aktivistů a komentátorů a populární opoziční stránky na sociálních sítích. V roce 2011 byl spuštěn anonymní provládní web „Zrádci Běloruska“ (Predатели.com), který zveřejňuje seznam údajných „zrádců státu“, jejich osobní údaje, včetně emailů a mobilních telefonních čísel. Tento seznam obsahuje jména, biografie a kontaktní informace vůdců opozičních politických stran, občanských aktivistů a nezávislých novinářů [Svaboda.org, 2012].

V roce 2011 má tradiční tisk a vysílání nadále mnohem silnější zastoupení ve společnosti, než-li nová média a zůstává tak hlavním zdrojem zpráv a informací pro většinu Bělorusů. Internet je nadále chápán spíše jako zdroj zábavy, nebo místo pro zjišťování názorové rozličnosti. Nicméně v období před a po volbách v roce 2010 hrála webová nezávislá média mnohem viditelnější roli a přilákala tak větší

publikum, než kdykoli předtím. Čtenost těchto médií nebyla konzistentní, ale nezávislá média a informační weby pokračovaly v předkládání informací většímu a většímu počtu čtenářů, než-li tomu bylo před prosincem roku 2010. Po bombovém útoku 11. dubna v minském metru, vyletěl počet kliků na nezávislých portálech raketovým způsobem. Byl to indikátor faktu, že občané méně spoléhají na státní sdělovací prostředky [VIDANAVA, 2011]. Podle běloruského žebříčku Akavita.by většina z top 10 a většina z top 50 zpravodajských a informačních webových stránek, je provozována nezávislými opozičními skupinami a čtenost nejpoblárnějších nezávislých online médií vzrostla od listopadu 2010 2,5krát [Akavita.by, 2012]. Denní návštěvnost nejpoblárnějšího nezávislého online portálu Charter97.org vzrostla čtyřnásobně, na více než 100 tisíc unikátních přístupů denně. Nezávislé průzkumy veřejného mínění také uvedly, že to je poprvé v roce 2011, kdy Bělorusové začali věřit v nezávislé sdělovací prostředky více než ve státní.

Volby v Bělorusku měly silný vliv na rozvoj informačních a telekomunikačních technologií. Vzhledem k tomu, že vládní autority před prezidentskými volbami v roce 2006 omezovaly blogy, internetová fóra, online komunity a zpravodajské weby, ty se tak staly v průběhu kampaně a po jejím skončení více vyhledávanými. S rychlým nástupem nových médií a nezávislých online zdrojů, byly tyto platformy v průběhu roku 2010 a při protestech po volbách, více schopné konkurovat státem kontrolovaným médiím. Kromě samotných nezávislých médií, hrály velkou roli ve vzdělávání občanů a jejich organizaci při protestech po volbách, také sociální sítě jako Facebook, V Kontakte a Twitter. V roce 2010 byla poprvé použita technologie Crowd-sourcing - platforma k monitorování porušování regulérnosti voleb [Electby.org, 2010].

Po tvrdém vládním zákroku v roce 2010 se spustila vlna občanské solidarity poté, co se objevil aktivistický blog, silně emočně popisující nelidské podmínky vězněných protestujících a volajících jejich přátele o materiální pomoc. Tento blog byl repostován jinými blogery a nezávislými médii. Stovky lidí odpověděly. Aby bylo možné lépe koordinovat úsilí pomoci vězněným aktivistům, spustili blogeré online stránku, kde bylo možné konkretizovat způsob pomoci. Bylo vybráno více než 50,000 \$ a připraveno přes 700 zásilek k odeslání do věznic. Podobná kampaň se odehrála během protestů v létě 2011 [ABAKUNCHIK, 2011].

V létě 2011 byly sociální sítě také použity jako hlavní nástroj při organizování stávků s názvem „Stop benzín“. Tento protest překvapil jak vládní autority, tak policii. 7. června 2011 stovky aut zablokovaly během dopravní špičky třídu Nezávislosti v Minsku, hlavní dopravní tepnu metropole, na protest proti rostoucí ceně benzínu. Další den vláda ustoupila a ceny snížila [NIVA, 2011].

Úspěch stávky „Stop benzín“ vyvolal sérii dalších tichým protestů po celé zemi. V červnu a červenci roku 2011 byly organizovány týdenní pokojné demonstrace prostřednictvím kampaně „Revoluce přes sociální sítě“, kterou zahájily pro-demokratické komunity na Facebooku a sociální síti Vkontakte. Kampaň vyvedla do ulic ve většině velkých běloruských městech tisíce občanů, zejména mladých lidí. Ze strachu, že by online kampaně vedly k masovým pouličním demonstracím, byly ve dnech protestů, sociální sítě dočasně zablokovány [Naviny.by, 2011]. Jedna z komunit umístěných na sociální síti Vkontakte, která čítala přes 120,000 uživatelů byla 2. července roku 2011 vymazána [Naviny.by, 2011]. „Revoluce přes sociální sítě“ nebyl ojedinělý případ samo-organizujícího se protestu pomocí online platformy. Existuje ještě nejméně dalších pět protivládních online komunit na síti Vkontakte.

Internetové nástroje byly využity i na tvorbu online petic v důležitých politických otázkách. V listopadu roku 2011 podepsalo téměř 62,000 lidí internetovou petici proti trestu smrti dvou Bělorusů, kteří byli odsouzeni za bombový útok v minském metru [Care2 Petition Site, 2011]. V listopadu a prosinci roku 2011 přes 1,700 obyvatel Běloruska podepsalo petici za propuštění známého běloruského ochránce lidských práv Alese Bialiatskiho, který byl odsouzen na 4,5 roku do vězení na základě vykonstruovaného obvinění z daňových úniků [Freeales.spring96.org, 2011].

Protože většina Bělorusů měla donedávna regulérní přístup k většině online zdrojů za normálních podmínek, nemuseli obecně používat proxy servery nebo jiné, filtrování obcházející nástroje. Toto je však nechávalo bez prostředků v politicky napnutém období, kdy se objevovaly náhlé případy blokace a filtrování internetu. Nejčastěji lidé tedy filtrování, blokaci, hacking apod. vnímají teprve, až když k němu dojde [MARTINOVIC, 2012]. Mezi nejoblíbenější nástroje obcházející blokování

a filtraci patří nejen v Bělorusku systém TOR. Systém umožňující online anonymitu [Charter97.org, 2008].

2.4 *Narušování uživatelských práv*

Občanská práva, včetně práv na přístup k informacím a svobodě projevu jsou zakotveny v běloruské ústavě, přestože v praxi jsou striktně omezována. Zákon z roku 2008 označuje online zdroje informací jako „hromadné sdělovací prostředky“ a článek 33 tohoto zákona, pak požaduje u každé takové online stránky uvádět jméno majitele (zakladatele), jeho hlavních redaktorů, plné adresy a registrační číslo [Belarusian Association of Journalists, 2010]. Formálně neexistují žádné formy postihu za online aktivitu na internetu, avšak zde je schován háček. Online aktivita může být stíhána podle zákonů pro hromadné sdělovací prostředky. Zejména pak pomluva. Kromě tohoto, vládní představitelé zdůraznili, že je potřeba, aby majitelé a provozovatelé online stránek byli odpovědní za zakázaný obsah, a že jim vláda poskytne nástroje k blokování takového obsahu [Belaruspartisan.org, 2008].

Vyhláška č. 60 vyžaduje, aby poskytovatelé internetových služeb uchovávali záznamy o provozu všech internetových adres protokolu IP, včetně těch v domácnostech a na pracovištích uživatelů, a to po dobu jednoho roku. Stát tedy může vyžádat informace o používání internetu jakéhokoli občana Běloruska. Od roku 2007 jsou internetové kavárny povinny vést 12-ti měsíční evidenci o historii doménových jmen, ke kterým uživatelé v kavárnách přistupovali a informovat vládní orgány při podezření na přístup k zakázanému obsahu [Pravo.by, 2010]. Mobilní operátoři jsou také povinni na žádost vládních orgánů poskytnout detailní údaje o používání telefonu konkrétním občanem. Jednotlivci jsou povinni se při nákupu SIM karty prokázat pasem nebo občanským průkazem.

Po protestech 19. prosince roku 2010, provedly bezpečnostní služby razii v několika redakcích a soukromých bytech novinářů, včetně takových, kteří píšou pro populární média. Bylo zabaveno více než 114 kusů profesionální zpravodajské techniky [VIDANAVA, 2010]. Desítky novinářů bylo zatčeno a se sedmi členy Běloruské asociace novinářů bylo zahájeno trestní řízení. Šest z nich bylo odsouzeno a potrestáno odnětím svobody na čtyři roky ve věznicí s maximálním stupněm ochrany. Novináři byli odsouzeni za údajné organizování a přípravu akcí, které narušily veřejný pořádek, nebo za pro-aktivní účast na těchto akcích, čímž se

dopustili porušení článku 342. trestního zákoníku. Po protestech 19. prosince roku 2010 již mobilní operátoři údajně standardně poskytují vládním orgánům informace při stopování a vyhledávání opozičních aktivistů [Reporter.by, 2011].

V uplynulých letech bylo zatčeno více než 3,500 občanů. Většina těchto zatčení proběhla v létě roku 2011 během „Tichých protestů“, které se dotýkaly probíhající ekonomické a politické krize. Nejméně 95 zatčených občanů byli novináři. V roce 2011 je více než 150 novinářů zadržováno, 22 souzeno a 13 odsouzeno za údajné právní delikty, včetně účasti na neschválených demonstracích, výtržnictví a pomluv [Belarusian Association of Journalists, 2011]. Na počátku roku 2012 zůstává uvězněno více než 12 novinářů, z nichž tři jsou členy Běloruské asociace novinářů [WHALBERG, 2011]. Mnoho novinářů, kterých se dotkly represe v roce 2011 pracovalo pro nezávislá média, která poskytují online informace.

V roce 2010 úřady zahájily trestní řízení v několika kauzách spojených s online portálem Charter97.org. Tyto kauzy vycházely z tvrzení úřadů, že se na tomto portálu vyskytovaly závadné komentáře přidané čtenáři portálu [Electroname, 2010]. V návaznosti na povolební zásah proti novinářům byl editor Charter97.org Natallya Radzin dne 20. prosince 2010 zadržen bezpečnostními složkami. 28. ledna 2011 byl propuštěn do domácího vězení, ale 31. března 2011 se mu ze země podařilo uprchnout. Politický azyl získal v Litvě, a od té doby působí hlavní redakce portálu Charter97.org v exilu.

Kromě právních a technických útoků na nezávislé zpravodajské servery, byli v průběhu roku stíháni i samotní mediální aktivisté. Nejvýznamnější případ se týkal v dubnu zadrženého novináře Andrzeje Poczobuta. Byl odsouzen za urážku prezidenta Lukašenka v sérii článků, včetně těch, které vyšly v polském deníku Gazeta Wyborcza a těch, které publikoval na svém blogu, umístěném na platformě LiveJournal. Byl odsouzen k tříletému podmíněnému trestu [Committee to Protect Journalists, 2011].

V červnu roku 2011 bylo zahájeno trestní řízení proti nezávislému novináři a blogerovi Yauhienu Lipkovichovi, který byl obviněn z hanobení státních symbolů na svém blogu LiveJournal. V srpnu roku 2011 byly dva obyvatelé města Homyel uvězněni na pět a tři dny, za uveřejňování informací o letních „Tichých protestech“. V září roku 2011 přišel o práci mladý řidič kamionu poté, co byl pokutován za

politické vyjadřování na internetu [Belapan, 2011]. V říjnu roku 2011 byl novinář z města Mahilyow popotahován místním soudem za své online komentáře zveřejněné na portálu Charter97.org [Belapan, 2011]. V lednu roku 2012 poslal student běloruské státní univerzity otevřený dopis významnému běloruskému deníku, kde popisuje jak byl povolán na děkanát a vyslýchán agenty bezpečnostní služby kvůli jeho aktivitě při sdílení opozičních dokumentů v rámci kolejší sítě [NN.by, 2012].

V říjnu roku 2011 přijala vláda „anti-revoluční“ balíček, který byl následně schválen parlamentem. Tyto změny se týkaly zákonů o občanských organizacích a politických stranách a trestního zákoníku. Změny, které se dotýkaly online médií, kriminalizují online protestní akce, přijímání finančních darů ze zahraničí a rozšiřují v této oblasti pravomoci KGB. V rámci těchto změn, je KGB oprostěna od dohledu jiných státních institucí a byly jí uděleny pravomoci, které byly dříve poskytovány pouze ve stavu nouze, včetně práva domovní prohlídky, prohlídky pracoviště, a to kdykoli a bez soudního příkazu [Human Rights House, 2011]. Na začátku března roku 2012 bylo velikému množství politických lídrů opozice, obráncům lidských práv a nezávislým novinářům zakázáno vycestovat do zahraničí [Belarusian Association of Journalists, 2012]. Toto porušení práva na svobodu pohybu bylo reakcí na prodloužení vízové povinnosti ze strany Evropské Unie pro běloruské úředníky zapojené do represivních akcí v letech 2010 a 2011.

Je velmi složité odhadnout do jaké míry běloruské bezpečnostní složky monitorují internet a mobilní telefony ale obecně lze říci, že toto sledování je dalekosáhlé. 19. prosince roku 2010 v den prezidentských voleb vláda zablokovala mezinárodní internetové spojení na portech 443 a 465 a také zabránila uživatelům posílat soukromé emaily a přispívat na sociální sítě (port 465 je zastaralý port pro přenos emailové komunikace). V případě několika odsouzených z politických důvodů po kauzách 19. prosince 2010, byla v průběhu soudního líčení použita soukromá konverzace z aplikace Skype a soukromá emailová komunikace, jako důkazy proti obviněným. Útržky soukromé komunikace poté byly citovány ve státem řízených médiích. Není jasné, zda tyto dokumenty byly zachyceny sledováním vládou, nebo zajištěny ze zabavené techniky.

Případy mimosoudního zastrašování a obtěžování kvůli online aktivitě narůstají. V průběhu roku 2011 se objevují zprávy studentů, které informují o jejich

předvolání vedením univerzity a vyslýchání neidentifikovatelnými agenty tajné policie, kvůli studentským příspěvkům na jejich osobních online stránkách a sociálních sítích. Těmto studentům bylo vyhrožováno vyloučením z univerzity a dále ztrátou zaměstnání jejich rodičů, pokud by odmítli spolupráci s úřady.

Příklady technických útoků na nezávislé zpravodajské a občanské online platformy nadále přibývají. Například webové stránky rádia Racyja, které se nachází v Polsku a vysílá nezávislé zpravodajství do Běloruska, byly 26. listopadu roku 2011 hacknuty a byly dočasně nedostupné [Belarusian Association of Journalists, 2011]. Na konci prosince roku 2011 měly weby Charter97.org a YoungFront (web skupiny opoziční mládeže) opakované problémy s útoky typu DDoS (denial-of-service). Skoro ničující byl útok hackerů na web Charter97.org, kdy vymazali většinu jeho obsahu a vložili na něj falešný příspěvek o bývalém prezidentském kandidátu a politickém vězni Andreyi Sannikawovi a jeho ženě, prominentní nezávislé novinářce Iryně Khalipové [EaPCommunity, 2011].

Lednový průzkum roku 2012 provedený serverem Electroname.com zjistil, že počítače několika opozičních politiků, nezávislých novinářů, obránců lidských práv a online aktivistů byly napadeny virem typu Trojan, které z počítačů odcizily hesla a další soukromé informace. Electroname.com dále zjistili, že neidentifikovatelní hackeři distribuují stejné viry jako KGB. V prosinci roku 2011 při útoku na Charter97.org použili hackeři virus RMS, který byl vyvinut ruskou společností TeknotIT, a který se již dříve KGB snažila použít na hackování počítače dalšímu opozičnímu aktivistovi [Electroname.com, 2012].

Úřady se také pokusily vypnout internetovou stránku Prokopovi.ch, ekonomicky zaměřený web, který byl spuštěn během vrcholu měnové krize v roce 2011. Stránka pojmenovaná satiricky po bývalém prezidentovi Národní Banky Běloruska, který byl jedním z odpovědných za krizi. Stránka byla navržena s cílem umožňovat ilegální směnu měn. Brzy se stala velmi populární a ovlivňovala oficiální směnné kurzy. 30. srpna roku 2011 byl po dobu jednoho dne na stránku Prokopovi.ch veden masivní DDoS útok. Provoz stránky byl však následujícího dne obnoven. Generální prokuratura se pokusila vypátrat autora stránky Prokopovi.ch, avšak neuspěla [Charter97.org]. Stránka dodnes funguje.

2.5 *Shrnutí*

Uprostřed rozsáhlých technických útoků po volbách v roce 2010 a ekonomické krizi v roce 2011, kde lze některé útoky vystopovat a přiřadit jejich autorství vládním autoritám, je důležité si uvědomit, že běloruský trestní zákoník takovouto činnost zakazuje. Konkrétně článek 351 trestního zákoníku, týkající se počítačové sabotáže stanoví, že cílené zničení, zablokování, nebo blokování informací se trestá pokutou, profesní sankcí, či odsouzením k odnětí svobody v trvání až pěti let [Charter97.org, 2008]. Vláda Běloruska oznámila svůj záměr přistoupit k úmluvě Rady Evropy o počítačové kriminalitě ale neučinila žádné kroky k podepsání Úmluvy o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat.

Běloruská občanská online společnost má silné povědomí o tom, co se v jejich zemi ohledně cenzury internetu děje. Děje se toho hodně a prezident Lukašenko rozhodně nehodlá od sevření, tohoto jinde svobodného média, do budoucna upustit. Ztratil by tak kontrolu nad nejmocnějším nástrojem k organizování občanských protestů a demonstrací. Také kontrolu nad vyjadřováním politických názorů opozice, lidskoprávních aktivistů a nezávislých novinářů.

3 Kazachstán

Obrázek 4 – Kazachstán [zdroj Access Denied 2010]

3.1 *Přehled situace v zemi*

Kazachstán přijal autoritativní způsob řízení v době zvolení prezidenta Nazarbajeva v roce 1991. Prezident Nazarbajev je širokou veřejností podezírán z ovlivňování výsledků voleb a utlačování opozice, za účelem upevnění vlastní moci. Přestože je svoboda tisku ukotvena v ústavě, vláda kontroluje média v zemi a uplatňuje svůj vliv nad většinou tisku a jeho distribucí v zemi.

Pod tíhou domácí nespokojenosti a mezinárodní kritiky, souhlasil prezident Nazarbajev s reformou ústavy. V květnu roku 2007 přijal parlament změny ústavy, včetně zkrácení prezidentského mandátu ze sedmi na pět let. Tyto změny však do současnosti nevstoupily v platnost. V důsledku může tedy prezident Nazarbajev zůstat u moci na neurčito, jelikož v roce 2012 byl opět zvolen.

Ačkoli se vláda v Kazachstánu tváří jakoby se snažila liberalizovat telekomunikační trh, ve skutečnosti rozšířila svou kontrolu internetu v zemi. Stát využívá svou signifikantní regulační autoritu k zajištění kontroly veškerého internetového provozu. K tomu mu slouží dominantní poskytovatel telekomunikačních služeb v zemi KazakTelecom [OpenNet, 2010].

Široce využívanou se stala selektivní filtrace a čím dál více evidentní jsou druhá a třetí generace řídicích strategií. Nezávislá média a blogeri údajně používají auto-cenzuru ze strachu před vládní autoritou.

Od ledna roku 2011 se svoboda internetu v Kazachstánu stala ještě více vratkou. Stalo se tak v důsledku vládních reakcí na sérii bombových útoků, připisovaných náboženským extremistům a také stavu nouze vyhlášenému po násilných střetech mezi pracujícími v ropném průmyslu a policií ve městě Zhanaozen v západním Kazachstánu v prosinci 2011 [LILLIS, 2011].

Vysocí představitelé země vysílají signály, že se mohou objevit další restrikce. V roce 2011 se generální prokurátor vyjádřil k tématu těmito slovy: „Otázka kontroly sociálních sítí a kontroly internetu je otázkou času. Země se musí spojit v boji proti tomuto zlu.“ [Interfax, 2011]. O dva měsíce později byl prezidentským výnosem schválen klíčový vládní dokument „Informační bezpečnost do roku 2016“ s následujícím upozorněním: „Široké využívání sociálních sítí a blogů obyvatelstvem Kazachstánu, vytváří možnosti jejich zneužití s cílem záměrně ovlivňovat vnitřní politickou situaci.“ [Nomad.Su, 2011].

3.2 *Internet v Kazachstánu*

Internetová komunita se v Kazachstánu rapidně rozšiřuje. Mezi lety 2001 a 2005 vzrostl počet uživatelů internetu z 200,000 na 1 milion. V roce 2007 Kazachstán zaznamenal růst penetrace internetu na 8,5% a v roce 2008 se penetrace zvedla na 12,4% [Access Denied, 2010]. V roce 2011 je penetrace již na hodnotě 45% [Access Denied, 2010]. Národní statistická agentura zaznamenala 73% uživatelů přistupujících k internetu přes dial-up připojení, 15% přes ADSL a 6% pomocí satelitního připojení [Access Denied, 2010]. Přes 50% procent uživatelů internetu k němu v roce 2008 přistupovalo z domova. 42% rodin žijících ve městech s populací překračující 70,000 lidí vlastní osobní počítač.

Roste počet lidí preferujících přístup k internetu z pohodlí domova. Pokračuje vzrůst možnosti přístupu k internetu z veřejných knihoven, vzdělávacích institucí a pracovišť. Rychlost internetu státem provozovaného poskytovatele Kazakhtelecom a soukromých poskytovatelů vzrostla sice pomalu, ale je stabilní. Ceny zůstávají pro většinu populace relativně vysoké, avšak v posledních letech se snižují s možností

pořízení neomezeného datového tarifu, začínajícího na ceně 14 dolarů [Newskaz.ru, 2011]. Internetové balíčky pro většinu uživatelů používajících pevné připojení jsou rozděleny do dvoustupňového systému: přístup k informacím uvnitř země je neomezený, ale obsah umístěný mimo Kazachstán je limitován kvótou na přenesená data. Jakmile je tato kvóta překročena, rychlost připojení se zpomalí.

Penetrace mobilních telefonů je výrazně vyšší, než je tomu u používání pevného internetu. V roce 2011 byla míra penetrace mobilního připojení více než 142%, což je rapidní nárůst v porovnání s údajem z roku 2006, kdy byla penetrace mobilního připojení 51% [ITU, 2011]. Od spuštění 3G datových balíčků a snížení cen na konci roku 2010, narostl zároveň počet obyvatel využívajících přístup k internetu ze svých mobilních telefonů a tabletů. Nasazování 3G služeb probíhalo po celý rok 2011 a úřady oznámily cíl zavedení technologie 4G v blízké budoucnosti [Today.kz, 2011].

Od roku 2009 jsou v Kazachstánu rovněž dostupné WiFi sítě WiMAX. Počet volných přístupových bodů na veřejných místech ve velkých městech roste. Internetové kavárny jsou navštěvovány stabilní klientelou, zejména pokud jsou součástí nějakého obchodního řetězce. Dle vládního nařízení, zprovoznila společnost Kazakhtelecom veřejně přístupné hotspoty vládních agentur, které jsou bezplatně přístupné, avšak tyto přístupová místa umožňují připojení pouze k e-govermentu a jiným vládním webovým stránkám.

Národní koncovka .kz byla uvedena do provozu v roce 1994. V současné době je registrováno více než 66,000 domén v segmentu kazašského internetu, avšak pouhých cca 10,000 těchto webových stránek je aktivních a ještě méně jich navštíví alespoň 100 uživatelů denně [Kapital newspaper, 2012]. Vláda zahájila několik programů k podnícení používání internetu, snížení digitální negramotnosti a zvýšení povědomí o funkcionalitě e-govermentu. Tento trend pokračoval v roce 2011 spuštěním programu „Program na vývoj a informovanost v komunikačních technologiích v republice Kazachstán“ na léta 2010 - 2014 [The Republic of Kazachstan, 2010]. Kromě rozšíření infrastruktury pro připojení více obyvatel k internetu a mobilním sítím, plán předpokládá nárůst lokálně orientovaných poskytovatelů ICT technologií a služeb.

Sociální sítě a další platformy webu 2.0 jsou v Kazachstánu stále více populární. Vláda investovala značné finanční prostředky do vytváření lokálních internetových stránek a online služeb, zahrnující i kazašský webvideo hosting a národní sociální síť. Nicméně nejvíce přístupů zaznamenaných v Kazachstánu stále mají zahraniční zdroje, hlavně pak ruskojazyčné sociální platformy jako Mail.ru a Vkontakte.ru, stejně jako vyhledávací portály Google a Yandex. Youtube, Facebook, Wikipedia a Twitter také narůstají na popularitě. Nejvíce navštěvovanou kazašskou stránkou s koncovkou .kz v červenci 2013 byl portál Kolesa.kz, který se umístil na dvanáctém místě v žebříčku popularity [Alexa, 2013].

3.3 Analýza vybraných případů internetové cenzury

Aplikace na bázi webu 2.0 jsou v Kazachstánu v posledních letech pravidelně blokovány, ačkoli vláda tento svůj záměr ne vždy připouští. Mezinárodní blog-hosting LiveJournal byl zablokovan více než dva roky (od října 2008 do listopadu 2010) dvěma největšími, státem vlastněnými poskytovateli internetových služeb Kazakhtelecom a Nursat. Podnětem pro zablokování bylo zdánlivě omezit přístup k politicky citlivému obsahu týkajícího se bývalého zeťe prezidenta Nazarbajeva Rakhat Aliyeva. Přístup k LiveJournal byl zprovozněn poté, co jeho administrátoři pozastavili funkčnost sporného blogu [Global Voices Online, 2010].

Přístup na LiveJournal byl zablokovan znovu v srpnu 2011 spolu s Ruskou sociální sítí Liveinternet.ru. Tentokrát soud nařídil blokaci tvrzením, že některé účty na těchto sociálních platformách rozšiřovaly náboženský extremismus [Neweurasia.net, 2011]. Mluvčí LiveJournal uvedl, že společnost nikdy neobdržela žádné oficiální oznámení od vlády Kazachstánu identifikující konkrétní účty rozšiřující náboženský extremismus s požadavkem na jejich odstranění. Tento fakt přispěl k podezření, že vládní tvrzení o náboženském extremismu bylo záminkou k zablokování webu, ne však z národnostně bezpečnostních zájmů, ale ze zájmů politických [Ifex, 2012]. Liveinternet.ru byl následně odblokovan ale LiveJournal zůstal nadále blokován. V dubnu 2012 okresní soud v Astaně podpořil pokračování blokace, při posuzování výzvy blogera Anatolije Utbanova, který argumentoval tvrzením, že masové zablokování LiveJournalu je nepřiměřeným potrestáním za dva podezřelé blogy. V odpovědi na toto rozhodnutí, si zástupce Ministerstva informatiky stěžoval na neschopnost země filtrovat jednotlivé účty, přičemž tvrdil, že

technologické zázemí by k takovému zásahu mělo být na odpovídající úrovni [Zakon.kz, 2012].

Blogovací platformy Blogger.com a Wordpress.com byly po většinu roku 2011 také pravidelně filtrovány. V únoru 2011 okresní soud v Astaně zakázal dvě internetové stránky na portálu Wordpress, pro šíření obsahu týkajícího se náboženského extremismu, avšak toto rozhodnutí mělo potažmo za důsledek zablokování celé platformy Wordpress.com [Azattyq.org, 2011]. V současné době mají Kazachstánci přístup pouze na hlavní stránky platform Wordpress.com a Blogger.com, ale ne již na samostatné blogy hostované na těchto platformách. Uživatelé internetu v Kazachstánu rovněž vytrvale hlásí problémy s přístupem na některé další služby, které poskytuje například společnost Google, včetně serveru Googleusercontent.com, který ukládá přílohy poslané pomocí služby Gmail, soubory ukládané pomocí aplikace Picassa a funkcionalitu služby Google Translate's URL. Vyhledávací portál Google je přístupný a je čtvrtou nejnavštěvovanější internetovou stránkou v zemi [Alexa, 2013].

V polovině prosince roku 2010 byly na několik dní odpojeny mobilní telefony a internet ve městě Zhanaozen v západním Kazachstánu. K vypnutí došlo po násilných střetech mezi stávkujícími pracovníky ropného průmyslu a policií, po kterých zůstalo 15 mrtvých a 100 zraněných. 16. prosince v první den nepokojů uvedlo několik kazašských uživatelů internetového připojení, že nemají přístup ke službě Twitter [Gorst, 2011]. Společnost Kazakhtelecom vydala prohlášení, ve kterém popřela jakékoli úmyslné blokování této služby [Nur.kz, 2011]. Na místo toho uváděla jako příčinu technické závady na straně provozovatele služby Twitter, zatímco úřady jako příčinu uváděly výpadek elektrického proudu během nepokojů [Tenginew.kz, 2011]. Následující den prezident Nazarbajev vyhlásil výjimečný stav a zákaz vycházení ve městě [Gorst, 2011]. Někteří pozorovatelé věřili, že blokáce Twitteru byl vládní pokus zabránit šíření o podrobnostech nepokojů, včetně evidence důkazů o otevřené palbě do neozbrojených stávkujících [Committee to Protect Journalists, 2011]. Jiní věřili, že cílem blokáce bylo zabránit cílenému šíření dezinformací, protože oficiální informace potvrzující střety a oběti byly zveřejněny ve večerních hodinách téhož dne. Dva dny před nepokoji ve městě Zhanaozen, přijal parlament změny a dodatky k zákonu o národní bezpečnosti, které vyhrazují vládě právo násilně přerušit komunikační služby během protiteroristických operací nebo

při potlačování masových nepokojů. Tyto změny vstoupili v platnost v lednu 2012 [The Law of Kazakhstan Republic, 2012].

Stát vlastní 51% společnosti Kazakhtelecom, největšího poskytovatele služeb v oblasti datového připojení a mobilní komunikace, který drží 71% kazašského trhu v tomto segmentu [Kazakhtelecom, 2012]. V Kazachstánu je dalších pět operátorů, kteří mají licenci na poskytování služeb v oblasti datového připojení. Tito operátoři jsou ale zavázáni poskytovat alespoň část své kapacity na provoz páteční sítě Kazakhtelecomu [Access Controlled, 2010]. Přes 100 dalších poskytovatelů datových služeb musí nakupovat síťové kapacity pro vlastní fungování od výše zmíněných šesti poskytovatelů, což je značně omezuje v konkurenceschopnosti na trhu. Dominantní postavení společnosti Kazakhtelecom tak vytváří podmínky pro systematické filtrování obsahu a dohledu nad internetovým provozem.

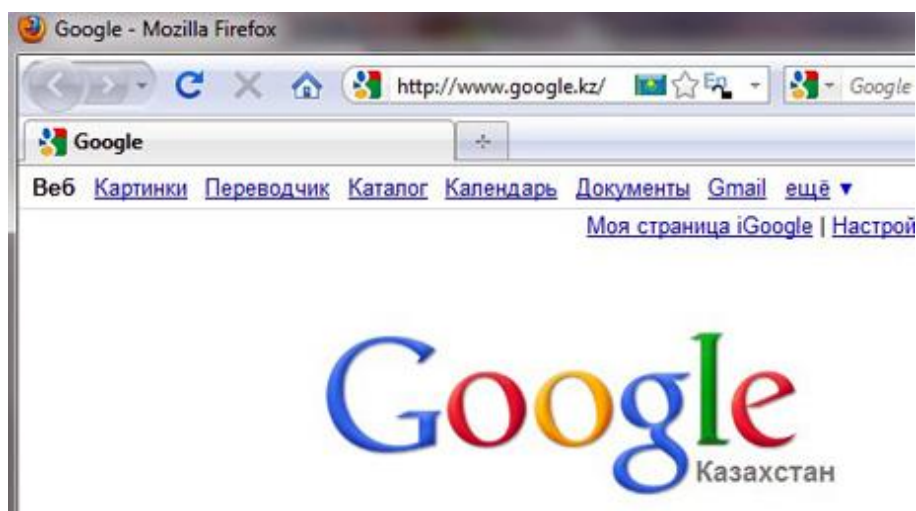
Na počátku roku 2012 byly v Kazachstánu čtyři poskytovatelé sítí pro mobilní telefony, tři využívající technologii GSM (GSM Kazakhstan, Beeline a TELE2) a jeden využívající technologii CDMA (Altel). Kazakhtelecom vlastnil 49% akcií společnosti GSM Kazakhstan, ale tento podíl v prosinci 2011 prodal švédsko-finské společnosti TeliaSonera za cenu 1,5 miliardy dolarů, v rámci firemní strategie restrukturalizace aktiv [Nur.kz, 2011]. Společnost Beeline patří ruskému mobilnímu operátorovi Vimpelcom, který koupil společnost K-Mobile v roce 2005 [Mobilecomms Technology, 2011].

Některé orgány, které regulují sektor s informačními technologiemi jsou pravidelně reorganizovány. Poslední velká změna proběhla v lednu 2012, kdy zodpovědnost za odvětví informačních technologií převzalo nově zřízené ministerstvo dopravy a komunikace, zatímco sféru regulace informací převzalo ministerstvo kultury a informací. Do té doby byly obě dvě zmiňovaná odvětví pod kontrolou, nyní již zrušeného ministerstva komunikace a informací, jehož ministr se poté stal novým ministrem resortu dopravy a komunikace [Nur.kz, 2012].

Koncovka .kz je spravována společností KazNIC (Kazakhstani Network Information Center) a společností Kazakhstani Association of IT Companies. Obě tyto společnosti byly založeny v letech 2004 – 2005, původně jako nevládní instituce, ale v praxi jsou považovány za pečlivě kontrolované státními úřady a jsou známé svými zpolitizovanými rozhodnutími o registraci a zrušení registrace

jednotlivých stránek na doméně .kz [Access Controlled, 2010]. V různých obdobích trvala kazašská vláda na tom, aby každá stránka na doméně .kz měla fyzické servery na území Kazachstánu. Tyto předpisy byly poprvé zavedeny v dubnu roku 2005 ale příslušné orgány nevyvinuly dostatečné úsilí k jejich úplnému dodržování.

V září roku 2010 vláda oznámila svůj záměr plně prosadit regulaci. Tento akt si vyžádal několik kontroverzí. Nejvýznamnější spor se konal v červnu roku 2011, když společnost Google přesměrovala veškerý provoz z jeho kazašské lokalizace Google.kz na Google.com namísto toho, aby umísťovala svoje servery do Kazachstánu, což by dle slov společnosti „roztříštilo“ internet a poškodilo kazašské uživatele [Official Google Blog, 2011]. Krátce poté, co se tento spor dostal na veřejnost, vláda ustoupila a společnost Kazakhstan Association of IT Companies vysvětlila, že pravidlo platí pouze pro doménová jména registrovaná po 7.9.2010 [Tengrinews.kz, 2011].

Obrázek 5 – Kazašská lokalizace Google.kz – zdroj Tengrinews.kz

3.4 Omezení z hlediska obsahu

V minulosti byla online cenzura v Kazachstánu často spíše selektivní, ojedinělá a nesouvislá. Ale v roce 2011 se stává více institucionalizovanou a hermetickou. Filtrování se rozšířilo ze společnosti Kazakhtelecom na další poskytovatele datových služeb. Orgány státní zprávy se snažily snížit účinnost nástrojů k obcházení filtrace a soudy začaly uplatňovat zákon o náboženském extremismu k blokování internetových stránek.

Podle testování, které pravidelně provádí společnost OpenNet Initiative (ONI), byl v roce 2010 u hlavních dvou poskytovatelů datových služeb blokován přístup společností Kazakhtelecom. Přístup byl zamezován ke stránkám opozičního charakteru, regionálním mediálním stránkám s politickým obsahem, vybraným sociálním sítím a několika proxy sítím [Access Denied, 2010]. V té době společnost ONI zjistila, že blokace byla nekonzistentní, protože byla prováděna výhradně společností Kazakhtelecom. Mezinárodní webové stránky jako například BBC, Radio Free Europe/Liberty, a New York times, dále mezinárodní webové stránky lidskoprávních organizací, jako například Human Rights Watch a Freedom House byly dostupné.

Balíček legislativních pozměňovacích návrhů v červenci 2009, který si vysloužil výraznou domácí i mezinárodní kritiku, udělil státu širokou pravomoc na blokování zahraničních online zdrojů, jejichž obsah je považován za rozporuplný s vnitrostátními právními předpisy. Dále změny obsahovaly formulaci, že internet a všechny webové stránky budou považovány za sdělovací prostředky bez rozlišení zpravodajských serverů, blogů, chatů apod. Změny rovněž umožňují státu pozastavit, nebo úplně vypnout jakoukoliv webovou stránku hostovanou na kazachstánském serveru, jejíž obsah mohl být považován za protistátní nebo ohrožující veřejné zájmy. Publikace obsahující tajné informace, propagandu extremismu, nebo pornografii, mohou také být filtrovány, nebo zablokovány. Navíc podle těchto změn jsou všichni poskytovatelé datových služeb povinni zajistit blokování zakázaných internetových stránek a majitelé webových stránek jsou odpovědní za jejich obsah, který zveřejnili oni sami, nebo jiní uživatelé a je v rozporu s platnými zákony Kazachstánu [Zakon.kz, 2009]. Zákon stanovil, že filtrování webových stránek musí být uplatňováno pouze se soudním rozhodnutím, praxe však ukázala, že tento požadavek není vždy dodržován. Balíček těchto změn má za výsledek přísnější cenzuru, skončila možnost, kdy uživatel mohl na blokovanou stránku přistoupit pomocí jiného poskytovatele datových služeb než Kazakhtelecom.

Po určitou dobu v roce 2009 zůstaly tyto změny neimplementovány, ale po sérii sebevražedných útoků v roce 2011 bylo vydáno několik soudních rozhodnutí nařizujících blokování webových stránek z důvodu náboženského extremismu. V srpnu 2011 soud vydal nařízení, na zablokování webové stránky LiveJournal a dalších jedenácti webů, založené na tvrzení, že tyto stránky šíří obsah

s náboženským extremismem [Neweurasia, 2011]. V říjnu roku 2011 byl zablokován přístup ke 125 webovým stránkám v Kazachstánu z důvodu šíření náboženského extremismu a šíření teroristické propagandy a dalších 168 webových stránek čeká na rozhodnutí soudu [Tengrinews.kz, 2011].

Navzdory těmto právním precedentům, filtrování a blokace stránek bez soudních rozhodnutí pokračuje. V březnu 2010 byla v Kazachstánu založena organizace CERT – Computer Emergency Response Team. Funguje jako vládní orgán spadající pod ministerstvo komunikace. Na rozdíl od svých zahraničních protějšků, jejichž mandát je omezen pouze na řešení technických incidentů, kazašský CERT se snaží zároveň bojovat proti „destruktivnímu“ obsahu a „politickému extremismu“ umístováním webových stránek na blacklist a jejich blokování [Nur.kz, 2010]. V březnu 2010, kdy CERT revidoval transparentnost své činnosti, uvedl jeho mluvčí, že aktivity tohoto týmu včetně kritérií pro umístování webových stránek na blacklist, jsou tajné [Zakon.kz, 2010].

Jeden z nejpozoruhodnějších případů blokování bez vydání soudního rozsudku, bylo omezení hlavní stránky webu Respublika, opozičního týdeníku známého kritikou vládní politiky. Tato webová stránka byla pro většinu uživatelů zablokována po většinu roku 2011. Jak vláda, tak Kazakhtelecom popíraly cenzuru této webové stránky a přisuzovaly její nedostupnost technickým problémům na její straně. Podnikatel Mukhtar Ablyazov, který nyní žije v exilu v Evropě, financuje publikaci, která hojně využívá sociálních sítí, aby informovala uživatele o možnosti obcházení blokace, používání anonymizérů apod. Webové stránky satelitní televize K+, kterou Ablyazov také financuje jsou v Kazachstánu nepřístupné.

Na začátku roku 2011 narůstá používání anonymizérů v souvislosti s vyšším počtem blokad bez soudního rozhodnutí. Používání anonymizérů je také více sledováno, ale zatím proti jejich použití nebyl vynesena žádný soudní rozsudek. Mnoho uživatelů, kteří chtějí přistupovat k blokovanému obsahu, využívají prohlížeče navržené společností Opera. Ta vyvinula nástroj, který umožňuje pohodlnější prohlížení internetových stránek i uživatelům s pomalým datovým připojením. A tento nástroj jako vedlejší funkcionalitu, umožňuje i přístup k blokovaným stránkám [AUYEZOV, 2010].

Od počátku roku 2009 dochází také k nárůstu autocenzury a odstraňování obsahu webových stránek společnostmi, u kterých jsou stránky hostovány. Dále se vypíná možnost komentářů pod jednotlivými příspěvky [SCHRECK, 2009]. Legislativní změny týkající se internetu, které vstoupily v roce 2009 v platnost, přinutily většinu poskytovatelů datových služeb zintenzivnit sledování a cenzurování obsahu tak, aby se nevystavovali právnímu postihu. Autocenzura se ještě zesiluje poté, co v červenci roku 2010 vychází zákon, který uděluje prezidentu Nazarbajevovi titul „Vůdce národa“, což v podstatě znamená, že jakákoli kritika jeho směrem je automaticky považována za ohrožení národní bezpečnosti, nebo národní reputace.

Zablokování nejpůvodnější bloggovací platformy v Kazachstánu LiveJournal v roce 2008 zapříčinilo výrazné změny v blogovacím ovzduší. Do té doby nebyly v Kazachstánu žádné majoritní bloggovací platformy [SUP Media, 2007]. Jakmile byl LiveJournal zablokovaný, dostal se prosinci 2011 na první místo v oblíbenosti bloggovacích platform Yvision.kz s více než 60.000 uživateli píšícími především rusky. Při takto viditelném zájmu o bloggování vzniklo ještě několik dalších projektů ale pouze malému počtu se podařilo získat si pevnou a aktivní členskou základnu, a to nechalo Yvision.kz v dominantním postavení. Nahlíženo na bloggující kazašskou komunitu jako celek, je to stále relativně malá obec s možností růstu.

Kazašské bloggoféře dominuje mladší generace ale v posledních letech se zapojuje i širší obec odborníků, novinářů, akademiků, členů parlamentu a dalších veřejných osobností. Průzkum společnosti JSC Kazkontent zjistil, že 37% respondentů používá sociální síť a 38% publikuje nebo čte blogy a účastní se online diskusních fór [Kazkontent, 2011]. V roce 2011 političtí aktivisté začali hojněji využívat sociální média k šíření jejich názorů a myšlenek. Vládní orgány zareagovaly tím, že vyzvaly dříve populární, ale nyní spíše loajální blogery, aby se zapojili do vládní propagandistické kampaně. Pozvala je na „blogger turné“ na bajkonurský kosmodrom, u příležitosti vypuštění druhého kazašského satelitu v červenci 2011 a také do města Zhanaozen v západním Kazachstánu, po krvavých nepokojích mezi zaměstnanci ropného průmyslu a policií. Jak vláda, tak tato sféra loajálních blogerů popřeli jakoukoli vzájemnou finanční vazbu.

Ve snaze čelit kritice kvůli zablokování bloggovací platformy LiveJournal a ukázání ochoty zapojit se do online diskuze s občany, začali úředníci psát své

vlastní blogy. Na webových stránkách každého orgánu veřejné správy a samosprávy je povinnost mít blog. Webová stránka blogs.egov.kz je nazývána „Oficiální blogovací platforma pro vysoce postavené kazašské úředníky“ a je domácím blogem premiéra Serika Akhmetova [Nurmakov, 2009]. Akhmet je také aktivní uživatel Twitteru a nastavuje tak trendy v online chování mezi dalšími vládními úředníky, tak aby používali tuto mikrobloggerovací službu směrem k občanům a zpravodajské agentury pak citovaly jejich tweety ve svých zprávách.

Mnozí kandidáti si za účelem svých kampaní v prezidentských a parlamentních volbách v letech 2011 a 2012 zřídili účty na sociálních sítích Facebook a Twitter. Ve srovnání s minulými roky se také výrazněji zapojili do online diskuzí. To na jejich úspěch ve volbách mělo i tak mizivý vliv, protože Nazarbajev vyhrál s výsledkem 95%. Mezinárodní pozorovatelé tento výsledek samozřejmě zpochybnili. Před parlamentními volbami v roce 2012 více politiků, zvláště pak radikální křídlo patřící k nacionalistické straně Rukhaniyat (duchovno), která byla vyloučena z hlasování v prosinci 2011, začalo používat sociální síť Facebook, aby mohli mezi občany obhajovat svoji platformu [Nur.kz, 2012].

Celkově lze říci, že bloggerská komunita v Kazachstánu trpí nedostatkem koordinovanosti a porozumění vzájemných potřeb na síti. Tento fakt spolu s nízkou úrovní občanského vědomí a politické gramotnosti má za následek nízký politický online aktivismus. Na druhé straně v apolitických oblastech jako například enviromentální aktivismus (příkladem může být kampaň proti stavbě ski-areálu v přírodní rezervaci poblíž města Almaty - <http://k-zh.kz/>) nebo charitativní kampaně, jsou socialní sítě silným nástrojem a uživatelská komunita je relativně silná.

3.5 Shrnutí

Vláda v Kazachstánu využila snahy o modernizaci v IT sektoru, podporu rozvoje informačních a komunikačních technologií a e-governmentu, aby urychlila sociální rozvoj země. Avšak nedostatek konkurence na trhu poskytovatelů pevného připojení a částečná liberalizace trhu, nechává rostoucí poptávku nezodpovězenou a zpomaluje růst IT sektoru v zemi. Vláda zavedla komplexní bezpečnostní systém, který je schopen zajistit státní dohled nad internetovým provozem a potlačit

nežádoucí obsah na internetu. Převážným argumentem i v případech blokování bez soudního nařízení, je náboženský extremismus a teroristická propaganda. Vzhledem k vládnímu tlaku na opoziční média se dalším problémem stává sebe-cenzura mezi online médii a blogery. Technická propracovanost kazašského internetového prostředí se vyvíjí, a tak se více projevují vládní tendence k přísnější regulaci internetu.

4 Uzbekistán

Obrázek 6 – Uzbekistán [zdroj – Access Denied 2010]

4.1 Přehled situace v zemi

Přísná kontrola internetu vedla v Uzbekistánu k nejrozšířenější míře filtrování a cenzuře ve státech centrální Asie. Filtrování je zde komplexní a až do roku 2006 nedeklarované. Vláda popírá jakoukoli existenci takových praktik na území Uzbekistánu. V současné době uplatňuje ke kontrole internetu sofistikované vícevrstvé mechanismy, zahrnující restriktivní politiku, uplatňování technologických opatření a generování autocenzury v médiích [Access Denied, 2010].

V posledních dvou desetiletích se v Uzbekistánu výrazně zvýšila úroveň telekomunikační infrastruktury. Prezident Islam Karimov, který je u moci více než 20 let, veřejně uznal význam internetu a informačních a komunikačních technologií (ICT) pro obyvatele Uzbekistánu [Press-service.uz, 2010]. Avšak přesto prezidentův režim zaměstnává širokou řadu právníků, technických a administrativních pracovníků za účelem narušování používání internetu jako pluralitního a otevřeného nástroje. Tato opatření jsou v Uzbekistánu nejsilnější v celé Střední Asii a nejvíce zesílila v květnu roku 2005 po násilném potlačení veřejných protestů ve městě Andišan, kdy internet po výpadku elektrického proudu nahradil oficiální média a ven se tak dostaly necenzurované informace [HARASZTI, 2005].

V roce 2011 udržel státem kontrolovaný a vlastněný telekomunikační podnik Uztelecom centralizovanou kontrolu nad připojením Uzbekistánu k mezinárodní internetové síti, což usnadňuje celostátní cenzuru a dohled. Uzbecké orgány blokují přístup k celé řadě mezinárodních zpravodajských serverů, lidskoprávním webům a exilovým publikacím a zároveň omezují přístup do kulturně-vzdělávacího intranetového systému Ziyonet. Za poslední rok a půl, kdy existuje alespoň úzký prostor k online diskuzi, se ale omezení ještě zvýšila. Uzavření populárního online fóra Arbuz jeho majitelem, poté co státní orgány zadržely některé z příspěvovatelů fóra, vzbudilo podezření. Navíc na začátku roku 2012 dostali dva reportéři vysoké pokuty za jejich online komentáře a novinové články, o kterých tvrdí, že je nikdy nenapsali a další dva reportéři jsou na dlouho dobu zavřeni ve vězení na základě vykonstruovaných obvinění [Committee to Protect Journalist, 2009].

Uzbekistán byl k internetu poprvé připojen v roce 1997 a 1999, kdy vláda začala s rozsáhlými investicemi do telekomunikační infrastruktury. Až do roku 2001 byl přístup k internetu relativně otevřený, ale v tu dobu začínají vládní úřady s filtrováním politicky citlivých webových stránek a údajně i zachycují emailovou komunikaci [OpenNet Initiative, 2010].

4.2 Internet v Uzbekistánu

Vláda v Uzbekistánu začala do telekomunikačních technologií investovat v roce 1999 [United Nations Development Programme Uzbekistan, 2006]. Od té doby se podíl obyvatelstva s přístupem k internetu rapidně zvýšil. Ze 6,4% v roce 2006 na hodnotu překračující 30% v roce 2011 [ITU, 2012]. V praxi ale zůstává digitální propast mezi městskými oblastmi a venkovem a hlavním městem Taškent, které má nejvyšší míru rozšíření internetu v zemi. Obyvatelé venkova jsou často digitálně negramotní a navíc se venkov neustále potýká s nefunkčností elektrické sítě a telekomunikační infrastruktury [ITU, 2012].

Kromě domácností a pracovišť, jsou internetové kavárny a jiné veřejné přístupové body stále populárnějším způsobem, jak se dostat připojit k internetu [Aci.uz, 2011]. Knihovny a téměř všechny vzdělávací instituce v zemi se k internetu připojují přes intranetový systém Ziyonet. Tento systém vyvinula vláda za účelem poskytování „jedinečné platformy pro sběr dat a informačních zdrojů“ [UzReport,

2005]. Ziyonet vyžaduje k přihlášení identifikaci a poskytuje přístup pouze ke schváleným webovým stránkám, z nichž některé jsou uzbeckou náhražkou populárních sociálních sítí, jako například Utube.uz

Uživatelé mohou k internetu přistupovat pomocí širokopásmového připojení ADSL či dial-up připojení, které je typičtější pro venkovské oblasti. V roce 2011 se vláda zavázala zvýšit počet občanů, kteří mají přístup na internet přes dial-up připojení na hodnotu 3-3,5 milionů obyvatel [Uztelecom, 2011]. President Karimov také nastavil cíl dosáhnout 100,000 uživatelů s přístupem k širokopásmovému připojení, jako národní prioritu roku 2011. Tohoto cíle bylo údajně dosaženo [Press-Service.uz, 2011]. V srpnu roku 2011 vláda tak zahájila výrobu modemů a síťových zařízení spolu s čínským dodavatelem ZTE [Uztelecom.uz, 2011]. WiFi síť WiMAX je dostupná i přesto, že v březnu roku 2011 bylo společností, které poskytovaly datové připojení oficiálně zakázáno poskytovat připojení přes satelit.

Cena za připojení k internetu v roce 2011 klesla, ale i tak zůstává pro velkou většinu obyvatelstva nedostupná. V průběhu roku snížil státní telekomunikační operátor Uztelecom ceny od 22% [Aci.uz, 2012]. V lednu roku 2012 začala společnost Uztelecom nabízet datové balíčky ADSL v cenovém rozmezí 9,000 – 85,000 uzbeckých somů (\$5 - \$47) měsíčně s rychlostí mezi 600 Kbps – 2 Mbps [Uzonline.uz, 2012]. Průměrná mzda v roce 2012 byla 711 uzbeckých somů (\$407), a tak rychlejší internet stále zůstává pro mnoho Uzbeků nedostupný (Reálně je průměrná mzda výrazně nižší, než udávají oficiální čísla).

Penetrace mobilních telefonů je výrazně vyšší než ta internetová. 85% Uzbeků vlastní mobilní telefon (přes 25 milionů obyvatel). 3G síť je široce dostupná, ale k připojení na internet ji používá pouze 1/3 uživatelů [ITU, 2012]. Společnost MTS – Uzbekistan jako první v zemi spustila síť 4G. Ta je ale dostupná pouze v některých částech hlavního města Taškent [Uzdaily.uz, 2011].

Telekomunikační infrastruktura je v Uzbekistánu centralizovaná a řídí jí státní společnost Uztelecom, která má monopol na připojení k mezinárodnímu internetu [OpenNet, 2011]. Soukromí poskytovatelé datového připojení musí k přístupu do mezinárodní komunikační sítě využívat výhradně služeb Uztelecomu. Toto dominantní postavení bylo ještě víc upevněno v únoru roku 2011, kdy vláda vydala správní nařízení, zakazující soukromým poskytovatelům datových služeb vytváření

vlastních satelitních komunikačních sítí [Annex, 2011]. Takováto omezení zajišťují Uztelecomu pevné postavení, protože soukromé subjekty jsou propojeny prostřednictvím jednoho uzlu řízeného Uztelecomem. Uztelecom také řídí cenu, za kterou své služby poskytuje dalším soukromým poskytovatelům datových služeb. Od ledna 2011 do ledna 2012 se cena podstatně snížila z 850\$ za 1 Mbps na \$500 Mbps. Vládní kontrola nad internetovou infrastrukturou a její vliv na mobilní operátory jí umožňuje kontrolovat a blokovat přístup k webu 2.0 a jeho aplikacím, což se v posledních letech několikrát stalo. V srpnu 2011 někteří uživatelé a nezávislý novináři zaznamenali, že vyhledávací portál Google a jeho ruská obdoba Rambler, byly zablokovány na několik dní. Stalo se tak během doby, kdy se objevovalo vícero případů blokace [Reporters Without Borders, 2012]. Vládní úředníci popřeli, že by přerušení a blokace byla úmyslná, ale někteří pozorovatelé vyjádřili podezření, že tyto události mohly mít spojitost s blížícím se 20. výročí konce sovětské éry a že se vláda obávala možného vyvolávání protestů prostřednictvím sociálních sítí [FITZPATRICK, 2011].

Velmi neobvyklý incident se odehrál v srpnu roku 2011. Mobilní operátoři po celé zemi pozastavili na jeden den možnost odesílání textových zpráv a připojení k internetu přes mobilní telefon (hlasová konverzace nebyla ovlivněna). V ten den se konaly přijímací zkoušky na státní univerzitu. Toto přerušení byla patrná snaha vlády zabránit u zkoušek opisování, ačkoli tímto opatřením byly zasaženi všichni obyvatelé Uzbekistánu [AFP, 2011]. Na rozdíl od těchto sporadických opatření zůstaly populární sociální sítě (Facebook, Youtube, Twitter, LiveJournal) v roce 2011 dostupné. V březnu 2012 se ale objevily zprávy, že uzbecké orgány zablokovaly LiveJournal v obavě možného vypuknutí nepokojů v návaznosti na výsledky ruských prezidentských voleb [Uznews.net, 2012]. Neoficiální zprávy také indikují, že blogovací platforma Wordpress je zablokována.

4.3 Analýza vybraných případů internetové cenzury

Uzbecká vláda se angažuje ve všudypřítomném a systematickém blokování internetového obsahu, který obsahuje informace týkající se lidských práv, kritiky vlády a vyslovování nedůvěry prezidentovi [Reporters Without Borders, 2012]. Nejnovější testy prováděné organizací ONI (OpenNetInitiative) našly rozšířené blokování webových stránek místních a mezinárodních lidskoprávních skupin,

nezávislých online zpravodajských agentur a opozičních webových stránek. Dále nalezy blokování obsahu vztahujícího se k místní občanské společnosti a náboženským skupinám. Webové stránky spojené s BBC, s americkou vládou financovaným Rádíem Svobodná Evropa a německé televizí Deutsche Welle jsou nedostupné. Online média jako Uznews.net, Harakat.net, Media.uz a stránky opozičních exilových skupin jsou trvale zablokovány. Kromě toho, že jsou tyto webové stránky blokovány, žádnou z nich nelze vyhledat pomocí národního vyhledávacího portálu www.uz, který je kontrolován a spravován vládou.

Tato omezení zůstala v platnosti do dubna 2012. V průběhu roku 2011 byla navíc realizována další cenzorská opatření. V průběhu roku byly nedostupné i další internetové stránky, jako například Reuters, nebo ruskojazyčná média EurasiaNet a Voice of Freedom. V některých případech byla blokáce pouze dočasná na několik dní. V ostatních případech byla blokáce na dobu neurčitou, jako například na stránkách organizace Human Rights Watch, Reporters Without Borders a Amnesty International [Neweurasia.net, 2011].

Podle hodnocení na webových stránkách firmy Alexa jsou mezinárodní webové stránky jako je Facebook, Youtube a Twitter, stejně jako jejich ruské ekvivalenty Odnoklassniki.ru v Uzbekistánu nejnavštěvovanější [Alexa, 2012].

Jak stoupá obliba sociálních sítí v Uzbekistánu, vláda zavedla nový přístup k ovlivňování informací, které na těchto sítích kolují. Vytvořila a zpromovala uzbeckou alternativu těmto oblíbeným globálním gigantům. V roce 2010 státem provozovaná společnost Uzinfocom začala s vývojem „socio-mediální zóny“, specificky zaměřené na uživatele Ziyonet intranetu v Uzbekistánu. Tato „zóna“ obsahuje celou řadu aplikací webu 2.0, včetně Ld.uz (sociální síť), Fikr.uz (blogovací platforma), Utube.uz (video platforma), Smsg.uz (komunikační platforma) a Desk.uz (prostor pro osobní widgety). K přístupu k těmto aplikacím je vyžadována registrace osobních údajů, včetně čísla pasu v některých případech. I když tato vládní alternativa stále nedosahuje zdaleka takové popularity jako její celosvětoví konkurenti, narostl v květnu 2012 počet uživatelů na hodnotu přesahující 23,000 uživatelů [Uzinfocom.uz, 2012].

Kromě těchto alternativ oblíbených sociálních sítí zaměřených na uživatele Ziyonetu, byly v uplynulých letech vytvořeny za pomoci peněz ze státní podpory

ještě dvě webové stránky [Aci.uz, 2011]. Populárnější Muloqot.uz („Dialog“) spuštěná v září roku 2011, ve snaze snížit popularitu Facebooku [Muloqot.uz, 2012]. Tato sociální síť je otevřená pouze obyvatelům Uzbekistánu a již i na této síti, byly hlášeny případy cenzury.

4.4 Shrnutí

Blogosféra je v Uzbekistánu slabá a vzhledem k represivnímu prostředí nemůže významným způsobem napomáhat veřejné politické, či společenské diskuzi. Několik blogů a internetových fór, které uzbecký režim kritizují jsou spjaté s uzbeckou diasporou, která tyto portály provozuje na serverech umístěných mimo Uzbekistán (Turonzamin.org, Jahonnoma.com). Na těchto webech se sice neobjevuje zásadní mobilizační aktivita, ale jsou velmi významné při odhalování případů porušování lidských práv. V květnu 2005 se na těchto portálech například objevily videa dokumentující uzbecké bezpečnostní síly a jejich palbu do neozbrojených demonstrantů v Andižanu [Access Denied, 2010].

Prostřednictvím investic a právních mechanismů prokázala vláda svou ochotu k podpoře informačních a komunikačních technologií v Uzbekistánu. Na druhou stranu, ale uzbecká vláda udržuje nejrozsáhlejší a všudypřítomné filtrační systémy v zemích centrální Asie. I přesto, že je v uzbeckém právu filtrování výslovně zakázáno, tak prokazatelně v zemi roste. Velký počet internetových stránek s politickou a lidskoprávní tematikou zůstává nadále nepřístupný. Uzbecké bezpečnostní síly ručně kontrolují okrajová místa s připojením k internetu (internetové kavárny) a monitorují činnosti jejich uživatelů. Regulační rámec je tak složitý, že většina poskytovatelů služeb v oblasti internetu si mnohdy nemůže být ani vědoma, že porušuje právo. Aby se tak vyhli sankcím ze strany státních orgánů, uchylují se často k autocenzuře.

5 Srovnání zkoumaných zemí Centrální Asie se situací v ostatních zemích Asie

Asi nikoho, kdo se jen někdy okrajově dotkl fenoménu internetové cenzury nepřekvapí, že Asie, oblast s mimořádnou kulturní, sociální a politickou rozmanitostí je zároveň oblastí širokého rozsahu přístupu k pravidlům a praktikám internetové cenzury.

Společnost OpenNet Initiative (ONI), která se dlouhodobě zabývá měřením stupně internetové cenzury na celém světě zjistila, že některé země, jako například: Afghánistán, Malajsie, Singapur, Thajsko apod. nevyužívají technické filtrování pro kontrolu informací. Další státy jako Myanmar a Vietnam zase spoléhají na všudypřítomnou atmosféru neustálé cenzury a filtrování jako hlavní platformu pro utváření veřejného mínění [Access Denied, 2010].

Ze zemí, které filtrují hlavně politický obsah vynikají převážně Čína, Myanmar a Vietnam. Tyto státy jdou při cenzuře nejhluběji a potírají informace zahrnující lidskoprávní problematiku, politiku, opoziční činnost a nezávislá média. Thajsko a Pakistán filtrují politický obsah v mnohem omezenější míře.

Bez ohledu na nejrůznější přístupy k cenzuře internetu v ostatních asijských zemích, většina vlád rozšiřuje filtrovací techniky, a to na dvou úrovních. Na úrovni technické filtrace a na úrovni právní a přenesené zodpovědnosti (autocenzura). Ve většině těchto zemí je technická úroveň filtrování relativně vzdálená pojmu sofistikovaná. Ale i tak zůstává důležitým vládním nástrojem ke kontrole svobody projevu a toku informací. Proto také zůstává v těchto zemích filtrace hlavně na úrovni národních linek, než-li úrovni regionálních či lokálních [OpenNet, 2010]. I proto se převážná většina vlád soustřeďuje primárně na filtraci obsahu s politickým podtextem. Přestože filtraci internetu jako takovou, chápou vlády těchto států jako nástroj státní politiky, faktem zůstává, že ve velké části těchto zemí jsou takovéto techniky oficiálně postaveny mimo zákon jako nelegální.

Všechny asijské země zabývající se technickým filtrováním vykazují nedostatečnou právní základnou pro obhájení této činnosti. Vlády o tomto fenoménu mlčí a nevyjadřují se k oprávnění sledování občanů, nebo implicitně spoléhají na úřady, že důvod postihu či samotného aktu filtrování a blokace vysvětlí jinou právní

normou, než neexistující. Občané v asijských státech nejsou na filtrování, cenzuru a blokaci upozorňováni, ve výsledku se vždy dovědí to samé, že za výpadek, nedostupnost, či jinou anomálii webových stránek může technická závada na straně provozovatele webu. Prakticky všechny asijské vlády vyvinuly procedury pro oficiální oznámení o blokaci internetových stránek směřované jejich majitelům nebo odvolávací mechanismy mířící proti jednotlivcům, pokud by chtěli blokaci napadnou u nezávislých soudů mimo jejich zem [Reporters Without Borders, 2012].

Ve všech těchto faktech vidíme některé rovnice s analyzovanými státy centrální Asie. Ať už je to vágní právní zázemí, které národní vlády řeší dodatky a vyhláškami k již existujícím právním normám, nebo argumenty, které vlády předkládají při oficiálním nařčení z jejich snahy o filtraci a cenzuru internetu, kdy nejčastějším používaným argumentem je technická chyba na straně dotčeného webu.

Důvodem pro cenzuru online médií a platforem je v první řadě snaha o minimalizaci občanského povědomí, utlumení kritiky vládní politiky, zastrasování opoziční aktivity a ztížení komunikace se svobodnějšími státy světa.

Dalším pojícím prvkem je existence dominantních telekomunikačních společností, které jsou vlastněny a kontrolovány státem. Ten v nich drží mocný nástroj na technickou blokaci a filtraci online datových toků. Svůj vliv pak samozřejmě uplatňují na soukromé poskytovatele datových služeb.

„Datové blackouty“ jsou typické pro období politicky citlivých situacích, jako jsou například volby či občanské nepokoje. Pojem „datový blackout“ jsem vyvodil v souvislosti s pojmem „blackout“, kdy je určitá oblast postihnutá totálním výpadkem elektrického proudu. V tomto případě, kdy například během prezidentských voleb v Bělorusku v roce 2010, nastal úplný výpadek připojení k internetu, aby se tak zabránilo možnému „crowd-sourcingu“ o zmanipulovatelnosti voleb, je zřejmá jasná formální shoda těchto dvou označení.

Závěrem lze tedy říci, že situace v Centrální Asii a Asii je v mnoha ohledech velice podobná. Internetová cenzura je zde všudypřítomná a liší se především silou filtrace a způsobem provedení. Jak jsem uvedl v předmluvě, je téma srovnání velice rozsáhlé a zasloužilo by zpracování v rámci samostatné práce.

6 Závěr

Několik let nazpět začaly vlády zkoumaných zemí s investicemi do technické infrastruktury, tak aby pozvedly úroveň informační společnosti. Jakmile obyvatelé těchto států začali tato nová média používat, zjistili, že je to nástroj a klíč ke svobodným a nezávislým informacím. Stejně tak, jako mocná platforma pro organizování různých protestních akcí. Vlády toto nemohly nechat bez povšimnutí a brzy začaly vyvíjet snahy o utlumení takových tendencí. Snahy o svázání mocného nástroje, který lze používat k organizování opozice, nezávislému informování a vyjadřování svobodných názorů. Tyto snahy můžeme rozdělit přibližně do dvou oddílů.

Oddíl technického blokování internetu a jeho filtrace. Děje se převážně ve spolupráci s dominantními národními poskytovateli datových služeb, kteří mají páky na poskytovatele lokální a regionální. Na ty je pak vyvíjen tlak, aby sbírali uživatelská data a filtrovali jejich obsah. Pokud tak nečiní, vystavují se možným represím ze strany vládních autorit. Terciární poskytovatelé připojení k internetu, jako například internetové kavárny jsou pod podobným tlakem, kdy i tyto instituce musejí sbírat a zálohovat veškerá uživatelská data. Jedním z nejsmutnějších, avšak relativně pochopitelným důsledkem, je pak uživatelská autocenzura, kdy lidé publikující online, ve strachu před vládními represemi, se raději uchýlí k cenzuře vlastních příspěvků a publikování názorů. Vlády také nutí (často legislativními úpravami) provozovatele internetových stránek, aby veškeré fyzické servery, na kterých jsou weby provozovány, byly umístěny v jejich zemi. Spadá na ně pak represivní politika státu a jsou snáze kontrolovatelné a regulovatelné.

Legislativní oddíl. Ačkoli ve všech zkoumaných státech je technika filtrace a blokování obsahu internetu postavena mimo zákon, jsou i nadále přijímány různé vyhlášky a dodatky zákonů, které například znemožňují financování nezávislých zpravodajských serverů finančními prostředky putujícími ze zahraničí. Jedním z dalších referenčních příkladů úpravy legislativy je postavení online médií na roveň s hromadnými sdělovacími prostředky, pro které platí ostrá represivní pravidla v případě porušení nastavených pravidel. Zajímavým jevem je, že pokud jsou některé

stránky zablokovány, jedním z nejčastěji používaných argumentů je, že šířily náboženský extremismus, či teroristickou propagandu. Pokud se blokace internetové stránky řeší na úrovni veřejnosti, pak se vládní autority spolu se státem kontrolovaným telekomunikačním úřadem vyjadřují vždy stejně. Tvrdí, že blokaci nezapříčinily oni, nýbrž technický problém na straně provozovatele webu.

Hlavním nástrojem obrany proti cenzuře online médií zůstává i nadále občanská iniciativa. Ta je nejsilnější v Bělorusku, kde je zároveň nejsilnější občanské vědomí o této problematice. Nejslabší je pak určitě v Uzbekistánu, nejen z důvodu špatné technické infrastruktury v zemi, ale i existenci národního intranetu – Ziyonet. Důležitým prvkem je také monitorování situace ze zahraničí. Ať už v podobě uzbecké diaspory, nebo lidskoprávních webů jako například Human Rights Watch či Reporters Without Borders.

Lidé v těchto zemích se nemějí vydat na cestu pasivního odporu. Jejich aktivita je zde naprosto nutná a bez ní by tyto země upadly do „datového blackoutu“. Nebo, jak už tomu je částečně v Uzbekistánu, stane se z internetu jakási mutace, která jeho svobodnou formu připomíná pouze principem technologického fungování. Dalším důležitým prvkem je tlak ze zahraničí. Ten však vlády těchto zemí prozatím ignorují. Je nutné, aby lidé aktivní na síti, šířili informace o technologických možnostech obcházení internetových blokády, například o existenci softwaru, kde referenčním příkladem je určitě systém TOR, který umožňuje anonymizaci uživatelského používání internetu. Pokud však vlády sahají k tak extrémním krokům, jako je například vypnutí konkrétních portů, bez kterých je používání internetu zcela nemožné, pak jsou uživatelé sítě internet bezmocní. Zahraniční monitoring vládních snah v oblasti cenzury internetu je také nutností. Je důležité, aby lidé ze států, kde je internet ještě stále svobodné médium, měli povědomí, o tom co se děje jinde. O tom jaké to je, když si otevřou internetový prohlížeč, zadají URL adresu a prohlížeč jim oznámí, že webová stránka je nedostupná. O tom jaké to je, když online publikují své názory a dostanou se za to do vězení.

Na úplný závěr bych rád poznamenal, že studium materiálů a četba zdrojů při tvorbě této diplomové práce, mě nesmírně obohatily a dodaly další důvody, proč se tímto tématem zabývat i nadále. Doufám, že případné čtenáře této práce téma internetové cenzury také zaujme.

7 Slovník použitých pojmů

- DNS server (Domain name server)

Každý počítač v síti internet má svou vlastní IP adresu v číselném formátu a pamatovat si adresu každého počítače, který uživatel navštíví je neúnosné. Proto je tu překladová služba DNS. DNS má uloženou databázi jmen a ke každému z nich má přiřazenou IP adresu.

- Doména

Jednoznačný identifikátor klientské stanice připojené k internetu. Klientské stanice mohou zároveň tvořit síť připojenou k internetu.

- IP adresa

Identifikace síťového rozhraní v počítačové síti, která používá IP – internetový protokol. V současné době je nejpoužívanější protokol IPv4, postupně je ale z důvodu nedostatku IP adres nahrazován protokolem IPv6.

- Paket

Blok dat přenášený v počítačových sítích. Paket má dvě části:

1. Řídící data – metadata.
2. Uživatelská data – užitečné zatížení (payload).

- Páteřní síť

Páteřní síť je kostrou jednotlivých pokrytých oblastí připojení k internetu. Páteřní síť může mít jak stát, státy mezi sebou, tak například univerzita nebo IT korporace.

- Proxy server

Proxy server funguje jako prostředník mezi klientem a cílovým počítačem (serverem), překládá klientské požadavky a vůči

cílovému počítači vystupuje sám jako klient. Přijatou odpověď následně odesílá zpět na klienta. Může se jednat jak o specializovaný hardware, tak o software provozovaný na běžném počítači. Proxy server odděluje lokální počítačovou síť (intranet) od Internetu.

- URL adresa – Uniform Resource Locator

Řetězec znaků s definovanou strukturou, který slouží k přesné specifikaci umístění zdrojů informací (ve smyslu dokument nebo služba) na Internetu.

- Dial-up připojení

Dial-up neboli vytáčené připojení je v informatice způsob připojení k Internetu pomocí telefonní linky a modemu.

- ADSL - Asymmetric Digital Subscriber Line

V současnosti nejčastěji využívaný typ DSL. Vyznačuje se asymetrickým připojením, kdy je rychlost dat přenášených k uživateli vyšší, než rychlost dat odcházejících od uživatele směrem do Internetu.

- WiFi

Označení pro několik standardů IEEE 802.11 popisujících bezdrátovou komunikaci v počítačových sítích (též *Wireless LAN*, *WLAN*).

- Hotspot

Oblast či místo, v němž je dostupné bezdrátové připojení do sítě Internet.

- Web 2.0

Ustálené označení pro etapu vývoje webu, v níž byl pevný obsah webových stránek nahrazen prostorem pro sdílení a společnou tvorbu obsahu.

- Blog

Webová aplikace obsahující příspěvky většinou jednoho editora na jedné webové stránce.

- DDoS - Denial of Service

Technika útoku na internetové služby nebo stránky, při níž dochází k přehlcení požadavky a pádu nebo minimálně nefunkčnosti a nedostupnosti pro ostatní uživatele.

8 Seznam obrázků

Obrázek 1 – Manipulace DNS serverů – zdroj technet.cz.....	12
Obrázek 2 – Tibet Independence – zdroj google.com	15
Obrázek 3 – Bělorusko [zdroj – Access Denied 2010].....	20
Obrázek 4 – Kazachstán [zdroj Access Denied 2010].....	36
Obrázek 5 – Kazašská lokalizace Google.kz – zdroj Tengrinews.kz.....	42
Obrázek 6 – Uzbekistán [zdroj – Access Denied 2010]	48

9 Použitá literatura

- A Technological Production of DSLAM Equipment and ADSL modems Has Been Launched. *Uztelecom.uz* [online]. 2011 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: <http://www.uztelecom.uz/ru/press/news/2011/187/>
- ABAKUNCHIK, Galina. Angels guards' return to Minsk. *Svaboda.org* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.svaboda.org/content/article/24259862.html>
- Access to opposition resources is not being blocked yet. *Naviny.by* [online]. 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://naviny.by/rubrics/computer/2012/01/06/ic_news_128_384196/
- Access to V Kontakte is blocked in Belarus. In: *Naviny.by* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://naviny.by/rubrics/computer/2011/07/13/ic_news_128_372197/
- All our aspirations and programs: In the name of the further development of the motherland and improvement of the welfare of the people. In: *Press-Service.uz* [online]. 2011 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: http://www.press-service.uz/ru/news/archive/dokladi/#ru/news/show/dokladi/vse_nashi_ustremleniya_i_programmy_1/
- Analysis of the New Law on mass media. *Belarusian Association of Journalists* [online]. 2010 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://baj.by/m-p-viewpub-tid-12-pid-5.html>
- Andrzej Poczobut sentenced to prison in Belarus. *Committee to Protect Journalists* [online]. 2011 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <https://www.cpj.org/2011/02/andrzej-poczobut-sentenced-to-prison-in-belarus.php>
- ARESHKA, Alyaksey. Communications ministry's contract for wholesale broadband services attracts no bids. *Belapan* [online]. 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://en.belapan.com/archive/2011/01/11/en_1531
- ARESHKA, Alyaksey. Number of mobile subscribers in Belarus reached 10.7 million by January 1, communications ministry says. *Belapan* [online]. 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://en.belapan.com/archive/2012/01/06/en_20140106

- ARESHKA. There are no plans so far to reorganize Beltelecom into stock company, CEO says. *Belapan* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://en.belapan.com/archive/2011/07/06/en_06071725
- As of October 1, 2011, the number of “points of collective access,” including internet cafes, reached 1,032. In: *Aci.uz* [online]. 2011 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: <http://www.aci.uz/ru/news/uzaci/article/1407>
- AUYEZOV, Olzhas. Web browser that bypasses big brother a Kazakh hit. *Reuters* [online]. 2010 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2010/04/13/us-kazakhstan-internet-browser-idUSTRE63C37N20100413>
- Belarus Facebook Statistics. In: *SocialBakers* [online]. 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/belarus#chart-intervals>
- Belarus has adopted "anti-revolutionary" amendments to the legislation. *Human Rights House* [online]. 2011 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://humanrightshouse.org/Articles/17082.html>
- Belarus: Open Joint NGO Letter to the Parliament of Belarus. In: *Human Rights Watch* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2011/10/20/belarus-open-joint-ngo-letter-parliament-belarus>
- Beltelecom: If you don't block Charter97, We'll block Internet. In: *Euroradio* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://baj.by/en/node/9144>
- Beltelecom: Independent websites could be blocked by other organizations. In: *Charter97.org* [online]. 2008 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://www.charter97.org/ru/news/2008/1/10/2905>
- BETTINSON, Mat . *PCR online* [online]. 2010 [cit. 2010-11-29]. NHS sharing browsing habits with Google and Facebook. Dostupné z WWW: <<http://www.pcr-online.biz/news/35220/NHS-sharing-browsing-habits-with-Google-and-Facebook>>.
- BRUSTEIN, Joshua. "Chinese View Of Google's Issues :[Web Log]. " *New York Times* 22 Nov. 2010, Late Edition [East Coast]: Banking Information Source, ProQuest. Web. 1 Dec. 2010.
- BUDKEVICH, Vyacheslaw. Government begins blocking access to opposition websites,. In: *Belapan* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://en.belapan.com/archive/2011/04/11/en_20240411

- BUDKEVICH, Vyachaslaw. Prosecutor general calls for international agreement that could introduce Internet censorship. *Belapan* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://en.belapan.com/archive/2011/09/14/en_14091257
- CANNICI, Jr., William J. "THE GLOBAL ONLINE FREEDOM ACT: COMBATING AMERICAN BUSINESSES THAT FACILITATE INTERNET CENSORSHIP IN CHINA." *Journal of Internet Law* 12.11 [2009]: 3-17. *Computers & Applied Sciences Complete*. EBSCO. Web. 1 Dec. 2010.
- Cease and desist. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg [Florida] : Wikipedia Foundation, 2004, last modified on 2010 [cit. 2010-12-01]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Cease_and_desist>.
- . Central Asia: Censorship and Control of the Internet and Other New Media. 2011, s. 23. Dostupné z: <http://www.chrono-tm.org/en/wp-content/uploads/ENG-internet-briefing-paper-Nov-2011.pdf>
- Computer emergency response team told about its work. *Zakon.kz* [online]. [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: <http://profit.kz/articles/1196-Sluzhba-reagirovaniya-na-komputernie-incidenti-rasskazala-o-svoej-rabote/>
- Consistent Continuation of the Course Toward Modernization of the Country: The Decisive Factor for our Development. In: *Press-service.uz* [online]. 2010 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: http://www.press-service.uz/#ru/news/show/dokladi/posledovatelnoe_prodljenie_kursa_na__1/
- COUGHRAN, Bill. Changes to the open Internet in Kazakhstan. In: *Official Google Blog* [online]. 2011 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: <http://googleblog.blogspot.cz/2011/06/changes-to-open-internet-in-kazakhstan.html>
- Council of Ministers of the Republic of Belarus: Regulations on computer clubs and internet cafe functioning. In: *Pravo.by* [online]. 2010 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=C20700175&p2={NRPA}>
- Country Profile: Kazakhstan. *Access Controlled* [online]. 2010 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: http://www.access-controlled.net/wp-content/PDFs/part2/007_Kazakhstan.pdf
- Court confirmed legitimacy of LiveJournal's block. In: *Zakon.kz* [online]. 2012 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://www.zakon.kz/4485779-sud-podtverdil-zakonnost-blokirovki-zhzh.html>

- CRIBB, Robert. *Thestar.com* [online]. 2010 [cit. 2010-12-01]. Government Internet habits revealed. Dostupné z WWW: <<http://www.thestar.com/news/canada/article/897678--government-internet-habits-revealed?bn=1>>.
- Criminal case brought against charter97.org website. In: *Electroname* [online]. 2010 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://www.electroname.com/story/9100>
- Cyberweapon of the Belarusian KGB. In: *Electroname.com* [online]. 2012 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://electroname.com/story/9865>
- Decree of the Council of Ministers No. 644 of April 29, 2010: On Some Questions of Improving Usage of the National Segment of the Global Internet Computer Network. In: *Mpt.gov.by* [online]. 2010 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://www.mpt.gov.by/en/new_page_5_1_17709/
- Decree on Internet Limitations Prepared in Belarus. In: *Charter 97* [online]. 2010 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.charter97.org/en/news/2009/12/14/24572/>
- DEUTSCH KARLEKAR, Karin. Kazakhstan: Freedom of the Press 2009. *Freedomhouse.org* [online]. 2008 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=251&year=2009>
- Domain registration rules. *Domain registration rules*. Minsk: Operational and Analytical centre under the President of the Republic of Belarus, 2012. Dostupné z: <http://cctld.by/eng/rules.html>
- DOROSHEVICH, Mikhail. 45 thousand addresses registered in .by domain name zone in 2011. *E-Belarus.org* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.e-belarus.org/news/201112261.html>
- DOROSHEVICH, Mikhail. Internet Filtering in Belarus. In: *E-Belarus.org* [online]. 2006 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.e-belarus.org/news/200603201.html>
- DOROSHEVICH, Mikhail. Internet in Belarus, November 2011. In: *E-Belarus.org* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.e-belarus.org/news/201201041.html>
- DOROSHEVICH, Mikhail. TUT.BY premoderates forums. In: *E-Belarus.org* [online]. 2009 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.e-belarus.org/news/200901221.html>

- FITZPATRICK, Catherine. Uzbekistan: Internet Sites Blocked. *Eurasianet.org* [online]. č. 2011 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/64026>
- Final solution to foreign currency problem: DDoS attack on prokopovi.ch. In: *Charter97.org* [online]. 2011 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://charter97.org/en/news/2011/8/30/42085/>
- Fines for breaking Internet filtering regulations introduced in Belarus on January 6. *Belarusian Association of Journalists* [online]. 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://baj.by/en/node/9150>
- "Google, China in Internet Scuffle." *Information Management* [15352897].42 [2010]: 6. Library, Information Science & Technology Abstracts with Full Text. EBSCO. Web. 1 Dec. 2010.
- Google.kz returned to Kazakhstan. *Tengrinews.kz* [online]. 2011 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: <http://tengrinews.kz/internet/Googlekz-vernulsya-v-kazahstan-190571/>
- GORST, Isabel. State of emergency after Kazakhstan clashes. *Financial Times* [online]. 2011 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://www.ft.com/cms/s/0/65d6044e-27f8-11e1-9433-00144feabdc0.html#axzz1kYUkrfn4>
- GREENGARD, Samuel. "Censored!." *Communications of the ACM* 53.7 [2010]: 16-18. *Computers & Applied Sciences Complete*. EBSCO. Web. 1 Dec. 2010.
- HARASZTI, Miklós. Coverage of the Events and Governmental Handling of the Press During the Andijan Crisis in Uzbekistan. In: *OSCE*. 2005, s. 1-7. Dostupné z: <http://www.osce.org/fom/15617>
- How to circumvent a website blockade?. In: *Charter97.org* [online]. 2008 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.charter97.org/be/news/2008/1/18/3107/>
- Human Rights Watch Race to the Bottom : Corporate Complicity in Chinese Internet Censorship. In *Race to the Bottom-Corporate Complicity in Chinese Internet Censorship* [online]. New York : HRW, 2006 [cit. 2010-10-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.hrw.org/reports/2006/china0806/china0806web.pdf>>.
- Charter 97 website hacked. In: *EaPCCommunity* [online]. 2011 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://www.easternpartnership.org/daily-news/2011-12-30/charter-97-website-hacked>

- Checks of 'undue' websites started in Kazakhstan. *Nur.kz* [online]. 2010 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: <http://news.nur.kz/144920.html>
- "Chinese Users Report Google Page Blocked. " *Wall Street Journal* [Online] 2 Aug. 2010,ABI/INFORM Global, ProQuest. Web. 1 Dec. 2010.
- In Belarus list of blocked sites increased up to 60.
In: *Electroname.com* [online]. 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://electroname.com/story/9851>
- Innocent until proven guilty! 10 days left to stop the Belarussian executions.
In: *Care2 Petition Site* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.thepetitionsite.com/1/15-days-left-to-save-lives-of-2-young-men-that-are-going-to-be-executed/>
- Internet in Belarus, November 2011. In: *E-Belarus.org* [online]. 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.e-belarus.org/news/201201041.html>
- IT figures - statistics for Belarus. In: *IT.tut.by* [online]. 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://it.tut.by/numbers>
- Kartel [K-Mobile] GSM Network Expansion, Kazakhstan. *Mobilecomms Technology* [online]. 2011 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: <http://www.mobilecomms-technology.com/projects/kartel/>
- . Kazakhstan blocks popular blogging platforms. [online]. [cit. 2012-05-21]. Dostupné z: <http://phys.org/news/2011-08-kazakhstan-blocks-popular-blogging-platforms.html>
- . KAZAKHSTAN. In: [online]. [cit. 2012-05-21]. Dostupné z: <http://en.rsf.org/kazakhstan-kazakhstan-12-03-2012,42073.html>
- . Kazakhstan blocks websites to battle religious extremism. *Neweurasia.net* [online]. 2011 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://www.neweurasia.net/media-and-internet/kazakhstan-blocks-websites-to-battle-religious-extremism/>
- Kazakh authorities censor news on deadly clashes. *Committee to Protect Journalists* [online]. 2011 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <https://www.cpj.org/2011/12/kazakh-authorities-censor-news-on-deadly-clashes.php>
- Kazakhtelecom presentation: Kazakhtelecom JSC – national operator of telecommunications in Kazakhstan. *Kazakhtelecom* [online]. 2012 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: <http://www.telecom.kz/download/Presentacia1.pdf>

- Kazakhstan: Livejournal Unblocked After 2 Years of Filtering. *Global Voices Online* [online]. 2010 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://globalvoicesonline.org/2010/11/17/kazakhstan-livejournal-unblocked-after-2-years-of-filtering/>
- Kazakhstan closed access to 125 websites. *Tengrinews.kz* [online]. 2011 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/v-kazahstane-zakryili-dostup-k-125-saytam-198106/
- Kazakhtelecom did not block access to websites on December 16. *Nur.kz* [online]. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné z: <http://news.nur.kz/203939.html>
- Kazakhtelecom sold its stake in Kcell to the Swedish company. *Nur.kz* [online]. 2011 [cit. 2013-05-27]. Dostupné z: <http://news.nur.kz/204394.html>
- LAWRENTSYEVA, Alena. Access to opposition news sites still free at universities, government buildings, suggests Belapan's survey. *Belapan* [online]. 2011 [cit. 2013-05-30]. Dostupné z: http://en.belapan.com/archive/2012/01/06/en_1656
- Liavon Volski's visit to TUT.by ended with a scandal. *Svaboda.org* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.svaboda.org/content/article/24371143.html>
- LILLIS, Joanna. Kazakhstan: Violence in Zhanaozen Threatens Nazarbayev Legacy. [online]. 2011 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/64745>
- Limited access to 35 websites. In: *Belarusian Association of Journalists* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://baj.by/en/node/9081>
- Lists of Restricted Access. In: *Ministry of Telecommunications* [online]. 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://belgie.by/node/216>
- LiveJournal website blocked in Uzbekistan. *Uznews.net* [online]. 2012 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: http://www.uznews.net/news_single.php?lng=en&cid=30&nid=19380
- LiveJournal in Figures. *SUP Media* [online]. 2007 [cit. 2013-06-27]. Dostupné z: http://www.sup.com/stat_autumn07.pdf
- LUKASHUK, Zmitsier. Websites restricted for state institutions since November 28. *Euroradio* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://baj.by/en/node/9118>

- Manifest of the Community Muloqot.Uz. In: *Muloqot.Uz* [online]. 2012 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://muloqot.uz/help/about>
- MARTINOVIC, Yegor. What to do in order not to catch a virus in Internet. *Nn.by* [online]. 2012 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://nn.by/?c=ar&i=66614>
- MCNAMEE, Joe Internet Blocking. In *Internet Blocking* [online]. Brussel : EDRI, 2010 [cit. 2010-11-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.edri.org/docs/EDRI-Internet%20Blocking-CZ.pdf>>.
- Ministry of communications promises further decrease of tariffs for internet and telecoms. *Newskaz.ru* [online]. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné z: <http://newskaz.ru/society/20110914/1887966.html>
- Ministry of Communications and Information explained the situation with connectivity in Zhanaozen. *Tengrinews.kz* [online]. 2011 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/msi-razyyasnilo-situatsiyu-so-svyazyu-v-janaozene-204082/
- Mobile-cellular telephone subscriptions. In: *International Telecommunication Union [ITU]* [online]. 2011 [cit. 2013-6-26]. Dostupné z: <http://www.itu.int/ITU-D/ICTEYE/Indicators/Indicators.aspx#>
- MOUNTING CONCERN ABOUT KAZAKHSTAN'S USE OF CYBER-CENSORSHIP. In: [online]. [cit. 2012-05-21]. Dostupné z: <http://en.rsf.org/kazakhstan-mounting-concern-about-kazakhstan-26-08-2011,40858.html>
- MTS-Uzbekistan Started to Sell 4G Modems. *Uzdaily.uz* [online]. 2011 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: <http://www.uzdaily.uz/articles-id-9334.htm>
- National information Resources are Developing - Uza. In: *Aci.uz* [online]. 2011 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: http://www.aci.uz/ru/news/about_ict/article/1079/
- NIVA, Nasha. After the car owners' protest Lukashenka ordered to reduce the gasoline price. *Nn.by* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://nn.by/?c=ar&i=55457>
- NIVA, Nasha. Social nets are banned in five-star hotel 'Europe. In: *[Belarusian Association of Journalists]* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://baj.by/en/node/9146>
- NOSAVA, Maryna. BelCel blocks access to opposition websites for clients without their permission, representative acknowledges. *Belapan* [online].

2012 [cit. 2013-06-30]. Dostupné z:
http://en.belapan.com/archive/2012/01/06/en_1407/

- Not a single day without interrogation. *Reporter.by* [online]. 2011 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://reporter.by/Belarus/N-dnja-bjaz-dopyta/function.mysql-connect>
- NURMAKOV, Adil. Kazakhstan: Longtime Strike Bursts into Violence; State of Emergency Declared. [online]. 2011 [cit. 2012-05-21]. Dostupné z: <http://globalvoicesonline.org/2011/12/19/kazakhstan-longtime-strike-bursts-into-violence-state-of-emergency-declared/>
- NURMAKOV, Adil. Kazakhstan: Prime-Minister Launched Blog. *Global Voices* [online]. 2009 [cit. 2013-5-27]. Dostupné z: <http://globalvoicesonline.org/2009/01/16/kazakhstan-prime-minister-launched-blog/>
- On the Further Development of a Ziyonet Network. In: *UzReport* [online]. 2005 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: http://economics.uzreport.uz/news_e_6384.html
- Only Numbers. In: *Uzinfocom.uz* [online]. 2012 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://www.uzinfocom.uz/news/center/show/426/>
- OpenNet Initiative. *OpenNet* [online]. 2010 [cit. 2010-12-01]. Dostupné z WWW: <<http://opennet.net/>>.
- Order of the General Director of UzACI ‘On Amendments to the Rules on the Procedure Regulating Network Interconnection Among Internet Providers on Data Networks. In: *Annex*. 2011, s. 458-459.
- Parliament adopted law to increase control over internet resources in Kazakhstan. In: *Zakon.kz* [online]. 2009 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: <http://www.zakon.kz/141606-parlament-prinjal-zakon-usilivajushhij.html>
- Plan of frequencies allocation for 4G is sent to the government. In: *Today.kz* [online]. 2011 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://www.today.kz/ru/news/science/2011-05-23/44532>
- Presidential Decree #174. In: *Nomad* [online]. 2011 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://www.nomad.su/?a=3-201112060038>
- Price List for Basic and Additional Services ‘Uzonline’. In: *Uzonline.uz* [online]. 2012 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: http://uzonline.uz/upload/files/oferta_yanv.pdf
- Program on Development of Information and Communication Technologies in the Republic of Kazakhstan for 2010-2014. In: *The Republic of*

Kazachstan [online]. 2010 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: http://mci.gov.kz/main/?option=com_content&task=view&id=661&Itemid=29

- Proleskovsky knows how to clean up the internet. In: *Belaruspartisan.org* [online]. 2008 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://www.belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&news=25145>
- PRUDNIKOVA, Volha. Authorities use both legal and illegal methods to control internet, expert says. *Belapan* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://en.belapan.com/archive/2012/01/11/en_522094_522095/
- Quantity does not mean quality. *Kapital newspaper* [online]. 2012 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://www.kapital.kz/gazeta/biznes/4293-2012-01-18-16-50-32.html>
- Radio Racyja website hacked. In: *Belarusian Association of Journalists* [online]. 2011 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://old2.baj.by/m-p-viewpub-tid-1-pid-11992.html>
- Report on the Electby.org Citizen Monitoring Platform. *Electby.org* [online]. 2010 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: http://belaruswahl2010.files.wordpress.com/2010/12/electby_detailed_report_dec23_for_uploading_eng1.pdf
- Review of Information and Communication Technologies: Development in Uzbekistan: 2005. In: *United Nations Development Programme Uzbekistan* [online]. 2006 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=19>
- Review of Kazakhstani internet market in 2007-11. In: *Kazkontent* [online]. 2011 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: http://kzcontent.kz/rus/kaznet_3/12
- Revolution Through Social Networks' is blocked in Belarus. In: *Naviny.by* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://naviny.by/rubrics/politic/2011/07/02/ic_articles_112_174244/
- SCHRECK, Carl. Kazakhstan Puts Pressure on Bloggers. *The National* [online]. 2009 [cit. 2013-07-27]. Dostupné z: <http://www.thenational.ae/news/world/middle-east/kazakhstan-puts-pressure-on-bloggers>
- Sign a petition for the release of Ales Bialiatski!. In: *Freeales.spring96.org* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://freeales.spring96.org/en>

- SOZ, Adil. LiveJournal portal, several blogs suspended. In: *Ifex* [online]. 2012 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: http://www.ifex.org/kazakhstan/2011/09/02/livejournal_suspended/
- Statement of PA “BAJ” on restriction of journalists and BAJ members' right to leave the country. In: *Belarusian Association of Journalists* [online]. 2012 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://baj.by/en/node/11459>
- State Supervisory Body for Telecommunications Started Forming the “Black List. In: *Electroname* [online]. 2010 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.electroname.com/story/7329>
- Sustainable electricity supply of telecommunications objects in rural and remote areas,. In: *ITU* [online]. 2012 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: <http://www.itu.int/ITU-D/projects/display.asp?ProjectNo=2UZB11003>
- ŠATKA, Petr. *Petr Šatka* [online]. 2010 [cit. 2010-10-19]. Jak obejít cenzuru. Dostupné z WWW: <http://www.satka.cz/index.php?action=blog&article=aau_censorship2.php>.
- The Law on National Security. In: *The Law of Kazakhstan Republic*. 2012. Dostupné z: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31106860&mode=all
- The President of the Republic of Uzbekistan Remarked on the Accelerated Development in the Field of Communication and Informatization. In: *Aci.uz* [online]. 2012 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: <http://www.aci.uz/ru/news/uzaci/article/1436>
- The Prospective for the Development of Telecommunications Networks Has Been Analyzed. *Uztelecom* [online]. 2011 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: <http://www.uztelecom.uz/ru/press/media/2011/141/>
- Top Sites in Kazakhstan. *Alexa* [online]. 2013 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://www.alexa.com/topsites/countries/KZ>
- Two independent journalists jailed in Uzbekistan. *Committee to Protect Journalist* [online]. 2009 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: <https://www.cpj.org/2009/02/two-independent-journalists-jailed-in-uzbekistan.php>
- ULASAW, Dzmitry. Lukashenka: Students access to destructive websites should be blocked,. *Belapan* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: http://en.belapan.com/archive/2011/08/30/en_1055
- Uzbek media censors are back at work. *Neweurasia.net* [online]. 2011 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://www.neweurasia.net/media-and-internet/uzbek-media-censors-are-back-at-work/>

- Uzbekistan: Enemies of the Internet 2012. *Reporters Without Borders* [online]. 2012 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: <http://en.rsf.org/uzbekistan-uzbekistan-12-03-2012,42079.html>
- Uzbekistan 'halts mobile Internet, SMS' for exam day. *AFP* [online]. 2011 [cit. 2013-07-29]. Dostupné z: http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5iAt_J3V1eR_Homvu0Osp2K3mqMdQ?hl=en
- VIDANAVA, Iryna. Scenes from the battlefield. *Eurozine* [online]. 2011 [cit. 2013-07-30]. Dostupné z: <http://www.eurozine.com/articles/2011-07-01-vidanava-en.html>
- WHALBERG, Helle. A year of turmoil – but change is on its way. In: *International Media Support* [online]. 2011 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://i-m-s.dk/?q=article/belarus-year-turmoil-change-way>
- Wikipedia : The free encyclopedia [online]. 2010 [cit. 2010-11-13]. *List of websites blocked in the Peoples Republic of China*. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_websites_blocked_in_the_People%27s_Republic_of_China>.
- Wikipedia : The free encyclopedia [online]. 2010 [cit. 2010-11-13]. *List of words censored by search engines in the Peoples Republic of China*. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_words_censored_by_search_engines_in_the_People%27s_Republic_of_China>.
- Wordpress portal was closed because of two blogs. *Azattyq.org* [online]. 2011 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: http://rus.azattyq.org/content/worldpress_kazakhtelecom_blocking_blog_/24262786.html
- You can gather in your room and watch them even several times a day. *NN.by* [online]. 2012 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <http://nn.by/?c=ar&i=66886>
- Young man in Homyel region loses job after being fined over political postings. *Belapan* [online]. 2011 [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: http://en.belapan.com/archive/2011/09/07/en_07091042
- Yuri Chaika flown on social networks. *Interfax* [online]. 2011 [cit. 2013-07-26]. Dostupné z: <http://www.interfax.ru/politics/txt.asp?id=207849>

